

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

GIEDRĖ VALBASYTĖ

PARLAMENTINĖS KONTROLĖS KONSTITUCINIAI

PAGRINDAI

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

prof. dr. V. Sinkevičius

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

**PARLAMENTINĖS KONTROLĖS KONSTITUCINIAI
PAGRINDAI**

**Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S104**

Vadovas

prof. dr. V. Sinkevičius

2010 12

Recenzentas

Atliko

G. Valbasytė

2010 12

2010 12 21

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	4
1. PARLAMENTINĖ KONTROLĖ – VIENAS IŠ VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO MECHANIZMŲ	6
2. PARLAMENTINĖS KONTROLĖS SAŲOKA. JOS SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE	9
3. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOJE ĮTVIRTINTI PARLAMENTINĖS KONTROLĖS PAGRINDAI	14
3.1. Seimo pritarimas Vyriausybės programai	16
3.2. Valstybės biudžeto tvirtinimas ir jo vykdymo priežiūra	21
3.3. Rašytiniai klausimai ir paklausimai	23
3.4. Interpeliacija ir nepasitikėjimas Ministru Pirmininku ar ministrais	26
3.5. Nepasitikėjimas Vyriausybe. Vyriausybės atsistatydinimas ir įgaliojimų grąžinimas	29
4. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO STATUTE IR KITUOSE TEISĖS AKTUOSE ĮTVIRTINTI PARLAMENTINĖS KONTROLĖS PAGRINDAI	35
4.1. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita	36
4.2. Vyriausybės valanda	39
4.3. Vyriausybės narių ir valstybės institucijų vadovų ataskaitos	42
4.4. Seimo komitetų vykdoma parlamentinė kontrolė	44
4.5. Seimo komisijų vykdoma parlamentinė kontrolė	51
4.6. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymas ir vykdoma parlamentinė kontrolė	56
IŠVADOS	62
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	65
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Po ilgo, penkiasdešimt metų trukusio okupacijos laikotarpio, Lietuva tapo pirmąja šalimi tarp Baltijos valstybių, paskelbusia savo nepriklausomybę. Nepriklausomai valstybei svarbiausiu uždaviniu tapo sukurti veiksmingai veikiančias valdžios institucijas bei jų sistemą, reglamentuoti svarbiausius visuomeninius santykius. Todėl svarbiausias įstatymų leidžiamosios institucijos, t. y., parlamento, prioritetas buvo vykdant teisėkūros funkciją, reglamentuoti valstybės valdymą, įvairius teisinius procesus, sukurti pagrindines valstybės institucijų veiklos gaires, taip pat visą efektyviai veikiančią valstybės teisinę valdymo sistemą.

Susikoncentravimas beveik vien tik ties teisėkūros procesu yra būdingas visoms jaunoms, savo „nepriklausomus pamatus“ formuojančioms valstybėms. Tačiau be teisėkūros funkcijos, parlamentas vykdo ir kitas klasikines demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas, t. y., vykdo vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę, steigia valstybės institucijas, skiria ir atleidžia jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas. Todėl magistro baigiamojo darbo temos *Parlamentinės kontrolės konstituciniai pagrindai* pasirinkimą lėmė kelios priežastys.

Pirmoji priežastis buvo ta, kad parlamentinės kontrolės institutą nagrinėja ne tik teisininkai, tačiau ir politikos mokslų atstovai. Teisininkų ir politikos mokslų atstovų parlamentinės kontrolės instituto suvokimas skiriasi. Teisininkams yra svarbus šio instituto turinys, jo teisinis reguliavimas, praktinis įgyvendinimas, tuo tarpu politikos mokslų atstovams – svarbūs politinių jėgų interesai, šių interesų pasiskirstymas, kova dėl valdžios. Teisinės literatūros šaltinių, kuriuose būtų nagrinėjama parlamentinė kontrolė, jos sąvoka, įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose, įgyvendinimo problemos, analizuojami konkretūs parlamentinės kontrolės instrumentai, yra mažai. Ši sritis išsamiai ir sistemiškai buvo beveik netyrinėta arba tyrinėta tik fragmentiškai, todėl teisinės analizės poreikis yra aktualus tiek moksliniu, tiek praktiniu atžvilgiu.

Antroji priežastis – parlamentui pradėjus aktyviau naudoti įvairius parlamentinės kontrolės instrumentus, buvo susidurta su įvairiais sunkumais norint tinkamai ir efektyviai įgyvendinti pasirinktus instrumentus. Spragos teisės aktuose ar teisinio reglamentavimo neišbaigtumas sudaro kliūtis parlamentinės kontrolės tikslų įgyvendinimui.

Tyrimo šaltiniai. Parlamentinė kontrolė yra universalus konstitucinis reiškinys, kurios pagrindai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Todėl pagrindinis šio tyrimo šaltinis yra Konstitucijoje įtvirtintos teisės normos. Taip pat darbe bus analizuojamos Lietuvos Respublikos Seimo statuto, taip pat įstatymų nuostatos. Nors konstitucinė jurisprudencija parlamentinės kontrolės atžvilgiu

yra fragmentiška, tačiau šiame darbe bus skiriamas dėmesys ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo suformuluotai oficialiai konstitucinei doktrinai.

Vienas pagrindinių šaltinių, kuriuo bus remiamasi šiame darbe, tai 2010 m. apginta Dr. Gintaro Kalinausko disertacija *Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos*. Taip pat profesorių Tomos Birmontienės, Gedimino Mesonio, Vytauto Sinkevičiaus, Egidijaus Šileikio, bei kitų autorių darbais. Nagrinėjant kai kuriuos parlamentinės kontrolės instrumentus, bus analizuojami Lietuvos Respublikos Seimo priimti teisės aktai, nagrinėjamos Seimo posėdžių stenogramos.

Tyrimo tikslas. Šiuo darbu bus siekiama išsamiai išanalizuoti ir atskleisti parlamentinės kontrolės konstitucinius pagrindus, suformuotus Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, taip pat aptarti bei išanalizuoti parlamentinės kontrolės pagrindus, įtvirtintus Lietuvos Respublikos Seimo statute bei kituose teisės aktuose, aptarti kai kuriuos parlamentinės kontrolės teorinius bei praktinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo uždaviniai yra:

1. Aptarti valdžių padalijimo principo pagrindinius aspektus;
2. Atskleisti parlamentinės kontrolės sąvoką, išaiškinti „parlamentinės kontrolės“ ir „parlamentinės priežiūros“ sąvokų pagrindinius skirtumus;
3. Išnagrinėti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus parlamentinės kontrolės pagrindus;
4. Išnagrinėti Lietuvos Respublikos Seimo statute bei kituose teisės aktuose įtvirtintus parlamentinės kontrolės pagrindus;
5. Remiantis pateikta informacija, apibendrinti gautas žinias, jas išanalizuoti bei pateikti išvadas apie parlamentinės kontrolės reglamentavimą Lietuvoje.

Tyrimo metodai. Šiame darbe bus taikomas lyginamasis istorinis metodas, teisinių dokumentų analizės metodas, taip pat loginis, apibendrinimo ir kiti metodai.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sudaro:

- Įvadas
- Pirmasis skyrius, kuriame nagrinėjamas valdžių padalijimo principas
- Antrasis skyrius, kuriame atskleidžiama parlamentinės kontrolės sąvoka ir jos samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje
- Trečiasis skyrius, kuriame nagrinėjama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti parlamentinės kontrolės pagrindai
- Ketvirtasis skyrius, kuriame nagrinėjami Lietuvos Respublikos Seimo statute ir kituose teisės aktuose įtvirtinti parlamentinės kontrolės pagrindai
- Išvados

1. PARLAMENTINĖ KONTROLĖ – VIENAS IŠ VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMO MECHANIZMŲ

Valdžių padalijimo principas yra tiesiogiai susijęs su valdžių padalijimo teorija ir išreiškia pagrindinį šios teorijos tikslą – padalinti valstybinę valdžią taip, kad būtų užtikrinta įstatymo viršenybė, o valstybės valdžios atskirtos, jog būtų garantuotos piliečių teisės ir laisvės. Jau antikos laikų mąstytojai pastebėjo, kad valdžios institucijos, vykdydamos funkcijas, ne visuomet būna gėrio ir pažangos šaltinis¹.

Svarbiu ir vienu iš pirmųjų valdžių padalijimo teorijos žingsniu reikia pripažinti T. Hobso (Hobbes) darbus. Veikaluose autorius, nors ir neformuluodamas dabar mums priimtinos valdžių padalijimo doktrinos, sudėjo svarbiausius tos epochos filosofinius akcentus, kurie sudarė prielaidą D. Lokui suformuluoti pačią valdžių padalijimo teoriją².

D. Lokas išdėstė naują, iki tol negirdėtą, valdžių padalijimo principo modelį. Jis valdžių padalijimo modelį formulavo visai kitaip, atskirdamas įstatymų leidžiamąją valdžią nuo įstatymų vykdomosios bei sąjunginės (federacinės) valdžios. D. Loko nuomone, įstatymų leidžiamoji (parlamentas) turi kurti ir priimti įstatymus, vykdomoji (vyriausybė) – įgyvendinti parlamento įstatymus, o federacinei (sąjunginei) valdžiai turi priklausyti visi užsienio politikos įgaliojimai. D. Lokas teismų neįvardija kaip savarankiškos valdžios šakos, manydamas, kad jų veikla yra viena iš vykdomosios valdžios veiklos funkcijų. D. Lokas įstatymų leidžiamąją valdžią laikė aukščiausia pabrėždamas, kad įstatymų leidžiamosios valdžios „galia paremta visuomenės pasitikėjimu, nes tauta turi aukščiausią galią keisti įstatymų leidžiamąją valdžią, kai ši savo veikla nepateisina jai pareikšto pasitikėjimo. Tuo tarpu vykdomąją valdžią toliau riboja bendrapriklausomybė nuo įstatymų leidžiamosios valdžios, taip pat tai, kad jos prerogatyvą riboja įstatymai“³.

Jei D. Loko valdžių padalijimo teorija formavo požiūrį, kad įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios buvo susijusios subordinacijos santykiais, tai Š. L. Monteskjė valdžių padalijimo teoriją plėtojo kaip trijų valdžių tarpusavio lygiavertiškumą ir valdžios „išskaidymą, atskyrimą ir jos sulydymą tarpusavyje“. Š. L. Monteskjė suprato, kad valdžių padalijimas, nenumatantis bendradarbiavimo galimybių, gali tapti ir destruktivių procesų plėtros valstybėje priežastimi⁴.

Remdamasis Anglijos konstitucinių teisinių santykių praktika, autorius išskyrė tris valdžias, kurios ir šiandien visuotinai pripažįstamos: įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir teisminę. Š. L.

¹ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste.– Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. P. 27

² Ten pat. P. 27

³ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 32

⁴ Ten pat. P. 33

Monteskjė, priešingai nei D. Lokas, nenumatė vienos valdžios viešpatavimo galimybės. Valdžios turi būti ne tik lygiavertės, bet ir atsveriančios viena kitą taip, kad išvengtų galimo despotizmo bei apgintų laisves. Kartu jis iškėlė ir vykdomosios valdžios kontrolės klausimą ir teigė, kad „siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui valdžia, iš esmės būtina, kad valdžią kontroliuotų valdžia. Ji turi būti sudaroma taip, kad joks žmogus nebūtų verčiamas daryti to, ko neįpareigoja įstatymas, ir nebūtų verčiamas nedaryti to, ką įstatymas leidžia“⁵.

Be paminėtų autorių, t. y., D. Loko ir Š. L. Monteskjė, verti dėmesio ir kiti autoriai, plėtoję valdžių padalijimo teoriją. J. S. Milis savo studijoje „Apie laisvę“ plėtojo principą, apibrėžiantį valdžios, kurią visuomenė gali teisėtai taikyti individo atžvilgiu, prigimtį ir ribas. Filosofas uoliai įrodinėjo, kad piliečiai, remiantis laisvės principu, gali kurti ir lemti savo pačių valstybės apimtį ir politikos kryptį. Jis teigė, kad „reikia atskirti kontrolės ir kritikos funkciją nuo realaus reikalų tvarkymo ir pirmąją perduoti daugelio žmonių atstovams, o antrajai vykdyti pasitelkti žinias ir praktinį protą, būdingus specialiai apmokyta ir patyrusiai mažumai, griežtai įpareigojus ją atsiskaityti tautai“⁶.

Išskirtina ir amerikietiškoji valdžių padalijimo teorija, įgavusi „amerikietiškosios stabdžių ir atsvarų sistemos“ pavadinimą. D. Madisonas teigė, kad konstitucinių rėmų, apibrėžiančių kiekvienos valdžios įgaliojimus, nepakanka. Reikalingas mechanizmas, tam tikra sistema, kuri garantuotų permanentinę savireguliacinę valdžios grandžių abipusę kontrolę. „Stabdžių ir atsvarų“ sistema turėjo garantuoti, kad kiekviena iš valdžios šakų turėtų galimybę užkirsti kelią kitos neteisėtai veiklai ir taip apginti teisės saugomas vertybes. Pusiausvyrai išsaugoti buvo siūloma riboti vienos iš valdžių galimybę daryti įtaką teisėtai kitos veiklai⁷.

Valdžių padalijimo principas yra vienas iš svarbiausių demokratijos veiksnių, teisiškai įtvirtinamas šalių konstitucijose. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nerasime žodžių „valdžių padalijimas“, kitaip nei kai kurių valstybių konstitucijose, kur šis principas ne tik yra įtvirtintas *expressis verbis*, bet ir turi ypatingą konstitucinę apsaugą, neleidiančią atsisakyti valdžių padalijimo principo, laikantis įprastinės konstitucinių pataisų procedūros. Antai Estijos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnis skelbia, kad „Parlamento, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir teismų veikla pagrįsta valdžių atskyrimo ir pusiausvyros principu“⁸. Lietuvoje konstitucinis valdžių padalijimo principas yra vien tik jurisprudencinė kategorija ir Konstitucijos aiškinimo rezultatas⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija.

⁵ Held D. Demokratijos modeliai / David Held. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P.107

⁶ Milis Dž. S. Apie laisvę / J. S. Mill – V.: Pradai, 1995. P. 148 – 149

⁷ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. P. 11

⁸ Estijos Respublikos Konstitucija <http://www.president.ee/en/estonia/constitution.php?gid=81906> [žiūrėta 2010 11 14]

⁹ Kūris E. Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2008. P. 12

Valstybės įstaigos tarnauja žmonėms. Šia norma, kurios turinys detaliau atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose, įtvirtintas valstybės valdžios padalijimo principas¹⁰. Valdžių padalijimo principą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas aiškina byla po bylos. Ne viename iš savo nutarimų jis yra konstatavęs, jog „šis konstitucinis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; kad tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtą atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų bei įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais; kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius tam tikros valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti kitai valstybės valdžios institucijai ar atsisakyti; kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu“¹¹. Tačiau kildinti valdžių padalijimo principą tik iš Konstitucijos 5 straipsnio būtų netikslu. Valdžių padalijimo principas grindžiamas sisteminiu visos Konstitucijos, kaip vientiso akto, *inter alia* Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės kompetenciją įtvirtinančių nuostatų aiškinimu¹².

Konstitucinis valdžių padalijimo principas lemia parlamentinę kontrolę, šios kontrolės formas bei ribas. Nors valstybės valdžios yra atskirtos ir savarankiškos, tačiau tarp visų valdžių, turi egzistuoti pusiausvyra. Valstybės valdžių kompetencijos savarankiškumas ir atskirumas nepaneigia parlamentinės kontrolės galimumo, tačiau svarbu tai, kad valstybės valdžių sąveika šioje srityje neiškreiptų jų prigimties ir nesukurtų jų hierarchinės vienos kitai pavaldžios sistemos¹³.

¹⁰ Jarašiūnas E. Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 142

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 65 – 2400

¹² Kūris E. Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2008. P.15

¹³ Birmontienė T. Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 115

2. PARLAMENTINĖS KONTROLĖS SĄVOKA. JOS SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO DOKTRINOJE

Kalbant apie parlamentinę kontrolę, dažnai susiduriama su nuomonių įvairove, kaip tiksliau reiktų vadinti šį reiškinį: „parlamentine kontrolė“ ar „parlamentine priežiūra“. Vieningos pozicijos nėra ne tik teisinėje literatūroje, skirtingų teisės šakų atstovų darbuose, Lietuvos Respublikos Seimo statute, tačiau nevienodą formuluotę savo nutarimuose pateikia ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Lietuvių kalbos žodyne žodis „kontrolė“ apibrėžiamas kaip patikrinimas, darbo, pareigų, priimtų nutarimų vykdymo priežiūra. „Priežiūra“ – saugojimas, stebėjimas, kontrolė. Pastebėtina, kad ir žodžių aiškinime vienas žodis aiškinamas kitu žodžiu.

Administracinės teisės atstovai sąvokas „kontrolė“ ir „priežiūra“ išskiria ir jų netapatina. Kontrolė administraciniu teisiniu požiūriu reiškia kompetentingų institucijų ir pareigūnų veiklą tikrinant ir nuolatos stebint vykdomosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklą, nustatant, kaip jie laikosi teisėtumo reikalavimų, ar jų veikla yra tikslinga, ar ji atitinka nustatytus teisėtumo reikalavimus ir prireikus ją koreguojant¹⁴. Tuo tarpu priežiūra administracinės teisės požiūriu yra tam tikrų valstybės institucijų ir pareigūnų veikla tikrinant ir stebint nepavaldžių teisinių santykių subjektų veiklą, siekiant nustatyti daromus teisėtumo pažeidimus¹⁵. Iš administracinėje teisėje vartojamų sąvokų bei jų apibrėžimo aiškėja, kad apibrėžiant „kontrolė“ ypač pabrėžiama subordinacija, pavaldumo ryšiai tarp kontrolės subjekto ir kontrolės objekto. Tačiau turime pripažinti, kad konstitucinėje teisėje subordinacijos ar pavaldumo santykiai parlamentinei kontrolei vykdyti neturi tiesioginės įtakos. Cz. Znamierowski teigia, kad konstitucinėje teisėje, apibrėžiant parlamentinę kontrolę, be galimybės daryti įtaką kontroliuojamo subjekto veiksams, kontrolė prarastų prasmę¹⁶.

Pažvelkime, kokios sąvokos yra vartojamos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Lietuvos Respublikos Seimo statute, kituose teisės aktuose, kurie tiesiogiai susiję su parlamentinės kontrolės įgyvendinimu. Konstitucijos 67 straipsnio 9 punkte teigiama, kad Seimas prižiūri Vyriausybės veiklą, gali reikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ar ministru. Kalbant apie Seimo narių paklausimo teisę ar Seimo narių grupės, ne mažesnės nei 1/5, teisę pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui, vartojami tokie žodžiai kaip: „turi teisę pateikti“, „gali pateikti“, „pareikšti“. Konstitucijos 96 straipsnio 1 dalyje kalbama apie Lietuvos Respublikos Vyriausybės solidarią atsakomybę Seimui už bendą savo veiklą.

¹⁴ Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R. Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija. 2007. Nr. 2(92). P. 62-63

¹⁵ Ten pat. P. 63

¹⁶ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 41

Nagrinėjant Seimo statute vartojamas sąvokas, sutinkame tiek „kontrolės“, tiek ir „priežiūros“ sąvokas. Seimo statuto 49 straipsnio „Seimo komitetų įgaliojimai“ 9 punktas: 9) atliekant parlamentinę kontrolę, išklausti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas. 56 straipsnis. Seimo komitetų įgaliojimai atliekant parlamentinę kontrolę ir kt.¹⁷ Tačiau kaip buvo minėta anksčiau, be vartojamos „kontrolės“ sąvokos, sutinkama ir „priežiūros“ sąvoka. Pavyzdžiui, Seimo statuto VII dalis yra pavadinta „Seimo priežiūrinė veikla“. Statuto trisdešimt septintasis skirsnis skirtas valstybės biudžeto vykdymo kontrolei, o jau pirmajame šio skirsnio straipsnyje atsiranda priežiūros sąvoka, Statuto 224 straipsnis pavadintas „Valstybės biudžeto vykdymo priežiūra“.

Vartojamų sąvokų nevienodumas sukelia neaiškumą dėl skirtingo jų suvokimo. Tačiau šių sąvokų išskyrimas daugeliui konstitucinės teisės mokslininkų nėra reikšmingas, ir jie vartoja kontrolės sąvoką. Šiame darbe bus taip pat vartojamas „parlamentinės kontrolės“ sąvoka, kuri yra įprasta Lietuvos teisinėje sistemoje.

Kaip nėra vieningos nuomonės tarp „kontrolės“ ir „priežiūros“ sąvokos vartojimo, taip ir parlamentinė kontrolė teisės literatūroje yra apibūdinama įvairiai. Pastebėtina, kad nei Konstitucijoje, nei Seimo statute, nei kituose teisės aktuose, nerasime apibrėžtos parlamentinės kontrolės sąvokos.

Olandų mokslininkai J. J. A. Pelle ir M. P. C. M. van Schendelenas pripažįsta, kad parlamentinė kontrolė gali būti suprantama kaip valdymas (steering), įtaka, poveikis (influence), tikrinimas, kontrolė (check, ex ante, dumque ir ex post)¹⁸. Rusų konstitucionalistai šiek tiek kitaip aiškina parlamentinę kontrolę. Anot jų, „parlamentinė kontrolė – tai vykdomosios valdžios priežiūra ir tikrinimas, su galimybe taikyti sankcijas (nepasitikėjimo votumas, apkalta ir kt.)“¹⁹. Prancūzų doktrinoje parlamentinė kontrolė jau apibrėžiama kaip „instrumentų visuma, leidžianti parlamentui pateikti nuomonę apie vyriausybės veiklą ir pareikalauti atsistatydinimo, jei kyla abejonių dėl įgyvendinamos politikos, t. y., įvertinti vykdomosios valdžios veiklą“²⁰.

Kaip matome iš pateiktų užsienio šalių mokslininkų formuluotų apibrėžimų, vieningos nuomonės nėra. Taip yra todėl, kad parlamentinės kontrolės apibrėžimą vieni autoriai formuluoja atsižvelgdami į

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97

¹⁸ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 43

¹⁹ Ten pat. P. 43

²⁰ Ten pat. P. 43

jį kaip į vieną iš valdžių padalijimo principo elementų, tuo tarpu kiti autoriai – parlamentinės kontrolės apibrėžimą formuluoja grįsdami apibrėžimo „priklausomybę“ nuo valstybės valdymo formos.

2005 m. Lietuvos Respublikos Seime buvo organizuota konferencija „Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. Šios konferencijos metu V. Kondratienė nagrinėjo parlamentinės priežiūros institutą Lietuvoje, jo raidą ir plėtros tendencijas. Pranešimo autorė nagrinėdama parlamentinės priežiūros sampratą, valstybės valdymo formą, taip pat bandė pagrįsti parlamentinės kontrolės sampratų įvairovę. Jos manymu, būtent „valstybės valdymo forma daugiausia lemia parlamentinės priežiūros sampratą ir parlamentinės priežiūros instituto specifiką“²¹. Pastebėtina, kad konstitucinės teisės, politikos ir kitų mokslų atstovai diskutuoja, kokia yra Lietuvos valstybės valdymo forma. Dalis mokslininkų Lietuvą priskiria prie mišrios (pusiau prezidentinės) valstybės valdymo formos, kita dalis mokslininkų teigia, kad Lietuvoje įtvirtintas parlamentinis valdymo modelis. Šiose diskusijose žodį tarė Konstitucinis Teismas. 1998 m. sausio 10 d. nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, jis konstatavo: „Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai“²².

Atlikusi kai kurių valstybių parlamentinio valstybės valdymo modelio analizę, autorė daro išvadą, kad, atsižvelgiant į tai, koks vaidmuo valstybės valdyme tenka parlamentui, tokia parlamentinės priežiūros samprata ir sistema formuojama valstybėje. Autorė formuoja tokią parlamentinės priežiūros sąvoką: „Parlamentinė priežiūra – tai konstituciniai parlamento įgaliojimai atlikti įstatymų įgyvendinimo ir vykdomosios valdžios priežiūrą“²³. Tačiau pastebėtina, kad autorė nevarioja sąvokos „parlamentinė kontrolė“, o kalba apie „parlamentinę priežiūrą“. Tai leidžia teigti, kad autorė parlamentinės kontrolės priežiūros terminą nagrinėja administracinės teisės kontekste. Dr. G. Kalinausko nuomone, su nuostata, kad parlamentinės kontrolės samprata priklauso nuo valstybės valdymo formos, galima sutikti tik iš dalies: „Nors priklausomai nuo valstybės valdymo formos, skiriasi parlamentinės kontrolės sistemos veikimas ir jos elementai (prezidentinėje respublikoje neegzistuoja politinė vykdomosios valdžios (prezidento) atsakomybė parlamentui), tačiau nepaisant to, t. y., elementų įvairovės ir funkcionavimo ypatumų, parlamentinė kontrolė turi užtikrinti įstatymų

²¹ Kondratienė V. Parlamentinės priežiūros institutas Lietuvoje: raida ir plėtros tendencijos / Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2006. P. 82

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 5 – 99

²³ Kondratienė V. Parlamentinės priežiūros institutas Lietuvoje: raida ir plėtros tendencijos / Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2006. P. 88

leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (vyriausybės) tarpusavio pusiausvyrą, bendradarbiavimą ir teisėtą bei veiksmingą valstybės valdžios įgyvendinimą. Antra, parlamentinės kontrolės institutas yra valdžių padalijimo elementas, o valdžių padalijimo principas realizuojamas visose demokratinėse valstybėse²⁴.

Taigi atsižvelgiant į pateiktas kelias sampratas, galima išskirti parlamentinę kontrolę siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Parlamentinė kontrolė (siaurąja prasme) – visuma konstitucinių instrumentų, kuriuos taiko parlamento nariai, jų grupės ar visas parlamentas (dauguma) tiek *in pleno*, tiek ir ne posėdžių metu, siekdami rinkti informaciją apie vykdomosios valdžios įgyvendinimą, veikimą, stebėti ir tikrinti jos veiklą. Tuo tarpu parlamentinė kontrolė (plačiąja prasme) – visuma konstitucinių instrumentų, taikomų viso parlamento politinės daugumos, kurios leidžia, įvertinus vyriausybės veiklą, daryti tiesioginę arba netiesioginę įtaką vykdomosios valdžios (vyriausybės) veiklai, esant neigiamam vertinimui, taikyti politinio poveikio sankcijas²⁵.

Parlamentinės kontrolės institutą nagrinėja ne tik teisės, tačiau ir politikos mokslų atstovai. Viena iš politikos mokslų atstovo Dr. Alvido Lukošaičio teigimu, „parlamentinė kontrolė – tiesiogiai ar netiesiogiai išreiškiama valia, įtakos galia, nurodant vieno veikėjo – parlamento – pasirenkamus prioritetus, lemiančius kito veikėjo – vyriausybės – privalomus ir kontroliuojamus veiksmus“²⁶. Jo nuomone, parlamentinė kontrolė neturėtų sudaryti tokio išpūdžio, kad jos (parlamentinės kontrolės) atitinkamų būdų įgyvendinimas yra prievartos ar sankcijų taikymas. Ne kartą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad tarp valdžios institucijų turi būti užtikrinta tam tikra galių pusiausvyrą ir jų tarpfunkcinė partnerystė, „kad Konstitucijoje tiesiogiai nustatytas tam tikros valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti kitai valstybės valdžios institucijai ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu“²⁷.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, nei Konstitucijoje, nei kituose teisės aktuose nerasime *expréssis verbis* apibrėžtos parlamentinės kontrolės sąvokos. Konstitucinio Teismo jurisprudencija taip pat nepateikia mums apibrėžimo ar aiškiai neformuluoja parlamentinės kontrolės konstitucinio instituto sampratos, ir pažymėtina tai, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje parlamentinės kontrolės

²⁴Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 46

²⁵Ten pat. P. 46-47

²⁶Lukošaitis A. „Parlamentinės kontrolės esmė“ Lietuvoje: formalistinio supratimo aklovietės / Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2006. P. 51

²⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K – 988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 56 – 2766

termino vartojimas – ypač retas. Tai, kad Konstitucinis Teismas retai vartoja parlamentinės kontrolės terminą, net ir tuomet, kai tiria parlamentinės kontrolės atvejus, gali būti sąlygota tos aplinkybės, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šis terminas nevartojamas, tačiau iš Konstitucinio Teismo nagrinėtų bylų²⁸, susijusių su parlamentinės kontrolės įgyvendinimu, galima teigti, jog parlamentinės kontrolės institutas Teismo doktrinoje yra nagrinėjamas ir Teismas, nagrinėdamas bylas, atskleidžia šiuos esminius jos elementus:

1. Parlamentinę kontrolę įvardija kaip svarbią Seimo kompetencijos sritį;
2. Vykdoma kontrolė turi nepaneigti valdžių padalijimo principo, valstybės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, tarp šių valdžių turi būti galių pusiausvyra ir jų tarpfunkcinė partnerystė;
3. Konstitucinis Teismas atskleidė kai kurias tokios kontrolės formas:

3.1. 1994 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 23 d. nutarimo „Dėl kai kurių Vyriausiosios rinkimų komisijos narių atsisakymo vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ buvo konstatuota, kad Konstitucijos 61 straipsnio pirmosios dalies nuostatoje, yra įtvirtinta tokia parlamentinės kontrolės forma, t. y., Seimo nario paklausimo teisė.

3.2. 1999 m. balandžio 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 647 „Dėl sutikimo vykdyti viešąjį pirkimą uždarojo konkurso būdu ir lėšų skyrimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui“, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas yra viena iš Vyriausybės parlamentinės priežiūros formų.

²⁸ 1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 38 – 1349; 2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX – 1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“ // Valstybės žinios, 2004. Nr. 81 – 2903; 3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl 2006 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 127 – 4849; 4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2005. Nr. 21 – 664

3. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOJE ĮTVIRTINTI PARLAMENTINĖS KONTROLĖS PAGRINDAI

Prieš pradėdant nagrinėti 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus parlamentinės kontrolės pagrindus, vertėtų pažvelgti į istoriją jau tapusias 1918 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinius Dėsnius, 1922, 1928 ir 1938 metų Konstitucijas. Kokie parlamentinės kontrolės pagrindai buvo įtvirtinti šiose Konstitucijose?

1918 m. vasario 16 – ają Lietuvos Taryba paskelbė „atstatanti nepriklausomą, demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“²⁹. Šis dokumentas tapo svarbiausiu XX amžiaus antrojo dešimtmečio dokumentu, ir juo iš esmės rėmėsi visi vėlesnieji (1918 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai, 1922, 1928 ir 1938 metų Konstitucijos) konstituciniai aktai.

1918 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnų II skyriaus „Valstybės Taryba“ 7 punktą skelbė³⁰, kad Valstybės Tarybai priklauso interpelacijos ir paklausimo teisė. IV skyriaus „Ministerių Kabinetas“ 17 ir 18 punktai skelbė, kad Ministerių kabinetas iš vieno (solidariai) dirba ir iš vieno atsako. Valstybės Tarybai išreiškus nepasitikėjimą Ministerių Kabinetu, šis atsistatydina. Nagrinėjant 1922, 1928 ir 1938 metų Nuolatinės Pirmąsias Lietuvos Respublikos Konstitucijas³¹, ryškėja tokios tendencijos:

- Seimas prižiūri Vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpelacijų ir skirdamas revizijas (beveik analogiška nuostata suformuluota ir 1928 m. Nuolatinėje Pirmojoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje);

- Ministerių kabinetas atsako solidarai Seimui už bendrą Vyriausybės politiką, o kiekvienas Ministeris skyrium atsako Seimui už savo darbą jam pavestose valdymo srityje. Ministeriai turi turėti Seimo pasitikėjimą. Ministerių Kabinetas ir kiekvienas Ministeris turi atsistatydinti, jei Seimas stačiai pareiškia jiems nepasitikėjimą. 1928 m. Nuolatinėje Pirmojoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nuostata papildyta tuo, kad Ministerių Kabinetas ir kiekvienas Ministeris skyrium atsistatydina, Seimui išreiškus jam nepasitikėjimą ne mažiau kaip 3/5 (trimis penktadaliais) visų Seimo narių dauguma;

- Vertinant 1938 m. Nuolatinę Pirmąją Lietuvos Respublikos Konstituciją, pastebėtinos parlamento galių siaurinimo tendencijos. Seimui Vyriausybės atžvilgiu nėra numatyta jokių priemonių, kontroliuoti jos veiklą.

²⁹Lietuvos Tarybos nutarimas dėl Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo http://www.lietuvos.net/istorija/vasario_16/ [žiūrėta 2010 10 25]

³⁰Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001. P. 17

³¹Ten pat. P. 25 – 60

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis skelbia, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Detaliau šis Konstitucijos straipsnis šioje darbo dalyje nebus aptarinėjamas, nes buvo aptartas nagrinėjant valdžių padalijimo principą, tačiau svarbu paminėti, kad „tai pamatinis Konstitucijoje įtvirtintas demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas³²“.

Valstybės valdžia, remiantis Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalimi, įgyvendinama per jos institucijas. Tai reikštų, kad įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Seimui, vykdomoji – Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei, teisminė – Teismams. Kiekvienai iš šių institucijų numatomos būtinos funkcijos bei suteikiama jų paskirtį atitinkanti kompetencija, būtina nustatytiems tikslams pasiekti. Todėl atsižvelgiant į tai, atsiranda poreikis kalbėti apie parlamentinės kontrolės Konstitucijoje įtvirtintus pagrindus, svarbą bei išskirtinumą. Toliau darbe bus nagrinėjami šie Konstitucijoje įtvirtinti parlamentinės kontrolės pagrindai:

1. Seimo pritarimas Vyriausybės programai
2. Valstybės biudžeto tvirtinimas ir jo vykdymo priežiūra
3. Rašytiniai klausimai ir paklausimai
4. Interpeliacija ir nepasitikėjimas Ministru Pirmininku ar ministrais
5. Nepasitikėjimas Vyriausybe. Vyriausybės atsistatydinimas ir įgaliojimų grąžinimas

³² Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 150

3.1. Seimo pritarimas Vyriausybės programai

Pasak S. E. Finerio, valstybė gali egzistuoti be prezidento, o autoritarinės valstybės – net ir be parlamento. Tačiau jokia valstybė negali egzistuoti be teisminės valdžios ir be vyriausybės³³. Vyriausybei tenka svarbi vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vyriausybė tvarko krašto reikalus, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, vykdo įstatymus ir kitus teisės aktus.

Vyriausybės statusas kiekvienoje valstybėje gali būti skirtingas. Antai tose valstybėse, kur dominuoja anglosaksų teisės tradicija (Didžioji Britanija, Indija ir kt.), veikia vyriausybė ir kabinetas. Į vyriausybės sudėtį įeina visi ministrai, jaunesnieji ministrai, bei kiti asmenys. Tokiu būdu susikuria gana didelė (apie 80 narių) ir nepaslanki institucija, kuri nepajėgia operatyviai spręsti problemas. Realiai šalį valdo kabinetas, susidedantis iš 20 pagrindinių ministrų³⁴. Tose valstybėse, kuriose tvarkomasi pagal kontinentinės teisės tradicijas (Prancūzija, kai kurios didesnėje Prancūzijos įtakoje buvusios Afrikos valstybės), yra ministrų taryba ir kabineto taryba³⁵.

Be Vyriausybės negalime kalbėti ir apie Vyriausybės programą. Todėl verta aptarti Lietuvos Respublikos Vyriausybės formavimo tvarką. Vyriausybės formavimo tvarka priklauso nuo valstybės valdymo formos. Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Valstybės valdymo formai taip pat būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, Vyriausybės formavime dalyvauja ir Respublikos Prezidentas, ir Seimas. Pagal Konstitucijos 91 straipsnį, Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Tai kolegiali institucija. Konstitucijos 92 straipsnis apibrėžia Ministro Pirmininko skyrimo ir atleidimo tvarką (92 straipsnio 1 dalis: Ministrą Pirmininką Seimo pritarimu skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas), ministrų skyrimo bei atleidimo tvarką (92 straipsnio 2 dalis: Ministrus skiria ir atleidžia Ministro Pirmininko teikimu Respublikos Prezidentas), Vyriausybės sudarymo tvarką (92 straipsnio 3 dalis: Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo pristato Seimui savo sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą), Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo atvejus (92 straipsnio 4 dalis: Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų arba išrinkus Respublikos Prezidentą), bei įgaliojimų veikti pradžia (92 straipsnio 5 dalis: nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai).

³³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 752

³⁴ Ten pat. P. 755

³⁵ Ten pat. P. 755

Atsižvelgiant į valstybės valdymo formą, bei susiklosčiusią praktiką, Ministru Pirmininku skiriamas Seimo rinkimus laimėjusios partijos, po rinkimų susiformavusios koalicijos lyderis. Tokiu būdu siekiama suformuoti efektyviai veikiančią Vyriausybę, kuria pasitikėtų Seimo dauguma, ir juos sietų konstruktyvus darbas drauge. Nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, įvyko penkeri rinkimai į Lietuvos Respublikos Seimą. Apžvelgę visų penkerių (1992 – 1996, 1996 – 2000, 2000 – 2004, 2004 – 2008 ir 2008 – 2012 metų) rinkimų į Seimą rezultatus, pastebime tokias tendencijas:

- *1992 – 1996 metų Seimo rinkimai.* Tai buvo pirmieji demokratiniai rinkimai nepriklausomoje Lietuvoje. Rinkimuose dalyvavo 26 partijų, judėjimų ir organizacijų (tačiau tik 7 – partijos statusu) atstovai, jie sudarė 17 vienpartinių ir koalicinių sąrašų; juose balotiravosi 743 kandidatai³⁶. Rinkimus laimėjo LDDP su Lietuvos ateities forumu. Jie gavo 76 mandatus, Santara „Už demokratinę Lietuvą“ – 52, socialdemokratai – 7 mandatus³⁷. Ministru Pirmininku tapo Aleksandras Algirdas Abišala³⁸.

- *1996 – 2000 metų Seimo rinkimai.* Daugiausiai mandatų Seime gavo Tėvynės sąjunga – Lietuvos konservatoriai (70 mandatų), LKDP (16 mandatų), LDDP (12 mandatų), LSDP (12 mandatų)³⁹. Buvo išrinkti ir 4 savarankiškai išsikėlę kandidatai, po vieną atstovą turėjo Lietuvos valstiečių partija, Lietuvos moterų partija, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga ir kiti⁴⁰. Ministru Pirmininku tapo Gediminas Vagnorius – Tėvynės sąjungos – Lietuvos konservatorių partijos narys, partijos valdybos narys.

- *2000 – 2004 metų Seimo rinkimai.* Daugiausiai mandatų (pateikiami skaičiai sudedant mandatus gautus ir vienmandatėse, ir daugiamandatėse rinkimų apygardose) Seime gavo A. Brazausko socialdemokratinė koalicija (28 mandatai), Naujoji sąjunga – socialliberalai (29 mandatai), Lietuvos liberalų sąjunga (34 mandatai), Tėvynės sąjunga – Lietuvos konservatoriai (8 mandatai), Lietuvos demokratinė darbo partija (14 mandatų), Lietuvos socialdemokratų partija (7 mandatai), Lietuvos valstiečių partija (4 mandatai), 3 mandatai atiteko kandidatams, Seimo rinkimams išsikėlusiems patiems, po 2 mandatus atiteko Lietuvos centro sąjunga, Lietuvos krikščionių demokratų partija, Naujosios demokratijos partija, Lietuvos lenkų rinkimų akcija ir kt.⁴¹ Nei vienai partijai rinkimuose nepavyko pasiekti įtikinamos pergalės. Todėl po rinkimų susiformavus Naujosios politikos koalicijai, kurią sudarė Naujoji sąjunga (socialliberalai), Lietuvos liberalų sąjunga, Centro sąjunga, vėliau prie jų

³⁶ Blažytė – Baužienė D., Tamošaitis M., Truska L. Lietuvos Seimo istorija. XX – XXI a. pradžia – Vilnius: UAB „Baltų lankų“ leidykla, 2009. P. 339

³⁷ Ten pat. P. 340

³⁸ Ankstesnės Lietuvos Respublikos Vyriausybės <http://www.lrv.lt/lt/vyriausybe/apie-vyriausybe/ankstesnes-vyriausybes/po-1990-metu/#ketvirtoji> [žiūrėta 2010 10 25]

³⁹ Blažytė – Baužienė D., Tamošaitis M., Truska L. Lietuvos Seimo istorija. XX – XXI a. pradžia – Vilnius: UAB „Baltų lankų“ leidykla, 2009. P. 342

⁴⁰ Kandidatai, išrinkti Seimo nariais. Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenys <http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/seim96/rsnl.htm-1.htm> [žiūrėta 2010 10 25]

⁴¹ 2000 metų Seimo rinkimų rezultatai <http://www3.lrs.lt/n/rinkimai/20001008/rvapgarsl.htm-13.htm> [žiūrėta 2010 10 25]

prisijungus Moderniųjų krikščionių demokratų sąjungos lyderiams, Ministru Pirmininku buvo paskirtas Lietuvos liberalų sąjungos narys Rolandas Paksas⁴².

- 2004 – 2008 metų Seimo rinkimai. Išrinktų Seimo narių pasiskirstymas pagal partijas⁴³:

1 lentelė

Partija	Skaičius
Darbo partija	39
Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščionys demokratai)	25
Lietuvos socialdemokratų partija	20
Liberalų ir centro sąjunga	18
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	11
Liberalų demokratų partija	10
Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga	10
Išsikėlė pats	6
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	2
Iš viso	141

Darbo partijai, Lietuvos socialdemokratų partijai, Naujajai sąjungai (socialliberalams) bei valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjungai suformavus koaliciją, Ministru Pirmininku buvo paskirtas koalicijos lyderis A. M. Brazauskas⁴⁴.

- 2008 – 2012 metų Seimo rinkimai. Rinkimus laimėjo Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai (45 mandatai), Lietuvos socialdemokratų partija (25 mandatai), Tautos prisikėlimo partija (16 mandatų), „Tvarka ir teisingumas“ ir Liberalų sąjūdžiui (po 11 mandatų), koalicija „Darbo partija + Jaunimas“ (10 mandatų), Liberalų ir centro sąjunga (8 mandatai), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (3 mandatai), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (3 mandatai), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (1 mandatas), 4 mandatai atiteko savarankiškai išsikėlusiems politikams. Ministru Pirmininku buvo paskirtas Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos lyderis, partijos pirmininkas Andrius Kubilius⁴⁵.

Iš pateiktos Lietuvoje vykusių Seimo rinkimų apžvalgos galima daryti išvadą, kad beveik po kiekvienų rinkimų Respublikos Prezidentas, atsižvelgdamas į Seimo daugumos nuomonę, Ministru

⁴² Ankstesnės Lietuvos Respublikos Vyriausybės <http://www.lrv.lt/lt/vyriausybe/apie-vyriausybe/ankstesnes-vyriausybes/po-1990-metu/#ketvirtoji> [žiūrėta 2010 10 25]

⁴³ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos duomenys apie 2004 m. įvykusius rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/rezultatai/rez_pgl_part_1_20.htm [žiūrėta 2010 – 10 – 25]

⁴⁴ Ten pat. Žr. 42

⁴⁵ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos duomenys <http://www.vrk.lt/lt/paieska/?q=Galutiniai+2008+m.+Seimo+rinkim%C5%B3+rezultatai+%page=&paieska.x=0&paieska.y=0&paieska=ie%C5%A1koti> [žiūrėta 2010 10 25]

Pirmininku skirdavo rinkimus laimėjusios partijos, po rinkimų susiformavusios partijų koalicijos lyderį ar koalicijos palaikomą politiką.

Paskyrus Ministrą Pirmininką prasideda Vyriausybės formavimo procedūra. Pagal Konstitucijos 92 straipsnio 3 dalį, Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo pristato Seimui savo sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą. Respublikos Prezidentas patvirtina Ministro Pirmininko sudarytą Vyriausybę savo dekretu.

2008 m. gruodžio 4 d. dekretu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudėties“, Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 4 punktu, ir atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus teikimą, patvirtino tokios sudėties Lietuvos Respublikos Vyriausybę⁴⁶:

Algis Čaplikas – sveikatos apsaugos ministras

Rimantas Jonas Dagys – socialinės apsaugos ir darbo ministras

Rasa Juknevičienė – krašto apsaugos ministrė

Gediminas Kazlauskas – aplinkos ministras

Dainius Kreivys – ūkio ministras

Eligijus Masiulis – susisiekimo ministras

Raimundas Palaitis – vidaus reikalų ministras

Kazimieras Starkevičius – žemės ūkio ministras

Gintaras Steponavičius – švietimo ir mokslo ministras

Algirdas Gediminas Šemeta – finansų ministras

Remigijus Šimašius – teisingumo ministras

Vygaudas Ušackas – užsienio reikalų ministras

Remigijus Vilkaitis – kultūros ministras

Tačiau Respublikos Prezidento patvirtinta Vyriausybės sudėtis negauna įgaliojimų veikti kol Seime nėra pritariama jos programa. Galima teigti, kad Vyriausybės programa yra parlamentinės kontrolės objektas sudaromos Vyriausybės atžvilgiu.

Vyriausybės programa – ypatingas dokumentas. Tai yra Vyriausybės veiklos pagrindas bei jos privalomas veiklos planas visam veiklos laikotarpiui. Jame išdėstytos Vyriausybės veiklos gairės ir prioritetai. Kad suvoktume, kokio turinio ir pobūdžio yra Vyriausybės programa, panagrinėsime naujausią, penkioliktosios Andriaus Kubiliaus Vyriausybės, programą (Vyriausybės programai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI – 52).

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. gruodžio 4 d. dekretas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudėties“ // Valstybės žinios, 2008. Nr. 140 – 5543

Vyriausybės programoje⁴⁷ aptariama:

- krizės įveikimo planas;
- taupymas ir efektyvus mokesčių mokėtojų lėšų panaudojimas;
- neatidėliotini veiksmai mokesčių srityje;
- verslo skatinimas;
- pinigų srautų balansavimas;
- kovos su korupcija būdai ir priemonės;
- kitos valstybei svarbios sritys (Lietuvos užsienio politika, krašto apsaugos sistemos plėtra, darbo rinka ir užimtumas, švietimo ir mokslo pertvarka ir kt.

Kyla klausimas, kokią teisinę reikšmę sukelia Seimo sprendimas pritarti Vyriausybės programai (be to, kad Vyriausybei suteikiami įgaliojimai veikti, ir baigiama jos formavimo procedūra). 1998 m. sausio 10 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Vyriausybės programos pagrindas yra parlamento rinkimus laimėjusių politinių jėgų programos, tačiau jų nuostatos tik per Vyriausybės programą įgyja teisinę reikšmę įpareigodamos tiek Vyriausybę, tiek ją palaikančią Seimo daugumą atitinkamai veikti. Toks Vyriausybės programos teisinės reikšmės pripažinimas – būdingas parlamentinės demokratijos ypatumas“⁴⁸. Taigi Vyriausybės programa įpareigoja pačią Vyriausybę laikytis savo programinių nuostatų. Taip pat įpareigoja Seimą prižiūrėti, kaip ji yra įgyvendinama. Todėl Vyriausybės programa apibūdintina kaip „Vyriausybės politinės – teisinės atsakomybės Seimui pagrindas, nes ji solidarčiai atsako Seimui už bendrą savo veiklą“⁴⁹. Šios programos atžvilgiu, Seimas, jei mano, kad programa nėra tinkamai įgyvendinama, gali reikšti nepasitikėjimą Ministrų Pirmininku ar visa Vyriausybe. Šis parlamentinės kontrolės būdas šiame darbe bus aptarinėjamas vėliau. Tačiau yra manančių, kad Vyriausybės programa yra tik politinis dokumentas, ir jo teisiniu pavadinti negalime. Prof. Egidijus Kūris mano, kad Vyriausybės programa liudija ne-teisinį jos pobūdį. Teisinė atsakomybė Vyriausybei už neįvykdytą ar „nevisiškai įvykdytą“ programą neiškyla. Verta dėmesio ta aplinkybė, kad Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalis numato *pritarimą* Vyriausybės programai, o ne jos *tvirtinimą*. Tuo tarpu teisės aktus Seimas priima arba tvirtina⁵⁰.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa <http://www.lrv.lt/lt/veikla/vyriausybes-programa/> [žiūrėta 2010 10 26]

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 5 – 99

⁴⁹ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: smprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 203

⁵⁰ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, 1998. Nr. 1 (11). P. 65

3.2. Valstybės biudžeto tvirtinimas ir jo vykdymo priežiūra

Tai dar vienas iš parlamentinės kontrolės elementų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Konstitucijos 67 straipsnis skelbia, kad Seimas tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas. Valstybės biudžetas apibūdinamas kaip „centralizuotas finansų išteklių fondas, kuriame sukaupiama ir paskirstoma dalis nacionalinių pajamų (ir kuriame privalo būti nurodyti visi „subjektai, kuriems skiriami valstybės biudžeto asignavimai“). Tai yra vienas pagrindinių valstybinės bendruomenės „išlaidų“ (K 131 str. 2 d., 132 str. 1 d.) ir „pajamų“ (K 127 str. 2 d.) planavimo instrumentų („iš esmės valdymo aktas, bet ne įstatymas“), t. y., valstybės valdžios pagrindinių ir kitų funkcijų atlikimo „įprastų“ ir „prioritetinių“ išlaidų ir „mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybės turto ir kitų įplaukų“ (K 127 str. 2 d.) viešo politinio ir teisinio derinimo (ir kartu demokratiškai legitimuotų politinių tikslų įgyvendinimo!) priemonių⁵¹.

Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas valstybės biudžetą apibūdina kaip Seimo tvirtinamą valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planą biudžetiniams metams⁵². Biudžeto sudarymo teisinis pagrindas yra ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucija, bet ir Lietuvos Respublikos Seimo statutas, Biudžeto sandaros, Fiskalinės drausmės, Savivaldybių biudžetinių pajamų nustatymo metodikos, atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai, Vyriausybės patvirtintos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės, Strateginio planavimo metodika ir kiti biudžeto pajamų gavimą ir programų finansavimą reglamentuojantys teisės aktai.

Konstitucijos 94 straipsnis numato, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui. Vyriausybė, remdamasi išvardintais teisės aktais, taip pat Vyriausybės programa ir strateginiais tikslais (prioritetais), valstybės ilgalaikės raidos strategija, Europos sąjungos ir kitais dokumentais, sudarytą valstybės biudžeto projektą pateikia Seimui ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos (Konstitucijos 130 straipsnis) Biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną (Konstitucijos 129 straipsnis). Konstitucija ir Biudžeto sandaros įstatymas apibrėžia, kad valstybės biudžeto projektas yra rengiamas trejiems biudžetiniams metams, o tvirtinamas – vieneriems. Tačiau iki valstybės biudžeto projekto parengimo egzistuoja ne viena stadija. Kiekvienų metų pradžioje Vyriausybė savo nutarimu patvirtina valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projektų rengimo planą. Vėliau jau pradėdamas biudžeto planavimo procesas, prireikus iš naujo svarstomi ar tikslinami Vyriausybės prioritetai. Nustatytais terminais valstybės institucijos ir įstaigos teikia Finansų ministerijai informaciją, kuri yra būtina formuojant šalies fiskalinį planą. Remiantis fiskaliniu planu, nustatomi atitinkami asignavimai

⁵¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 362 – 363

⁵² Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. Valstybės žinios, 2004. Nr. 4 – 47

institucijoms. Pateikus biudžeto įstatymo projektą Seimui, prasideda šio projekto nagrinėjimas Seime. Tai reglamentuoja Seimo statuto dvidešimt septintasis skirsnis „Valstybės biudžeto tvirtinimas“. Nagrinėjant šį Statuto skirsnį išskirtinos tokios stadijos:

1. Vyriausybė sudaryto valstybės biudžeto projektą kartu su duomenimis, kuriais pagrįstas šis projektas, pateikia Seimui ne vėliau kaip iki spalio 17 dienos;
2. Valstybės biudžeto projekto kopijos perduodamos Seimo valdybos nariams, komitetams ir frakcijoms bei valstybės kontrolieriui. Artimiausiam Seimo posėdyje išklausomas Vyriausybės pranešimas apie parengtą valstybės biudžeto projektą;
3. Valstybės biudžeto projektas nagrinėjamas komitetuose ir frakcijose. Tam skiriama ne mažiau kaip 15 dienų. Komitetai, išskyrus Audito komitetą, pagal savo kompetenciją suformuluoja savo išvadas bei pataisas ir iki lapkričio 10 dienos pateikia jas Biudžeto ir finansų komitetui. Valstybės kontrolierius savo išvadą dėl valstybės biudžeto projekto iki lapkričio 15 dienos pateikia Biudžeto ir finansų komitetui ir Audito komitetui. Audito komitetas nagrinėja, vertina Valstybės kontrolieriaus išvadoje dėl valstybės biudžeto projekto pateiktas pastabas ir pasiūlymus ir savo nuomonę bei siūlymus dėl jų iki lapkričio 20 dienos pateikia Biudžeto ir finansų komitetui, o Seimo pavedimu – ir Seimui jo nustatytu laiku;
4. Valstybės biudžeto projektas skelbiamas ir Seimo interneto svetainėje nurodant, iki kada komitete iš suinteresuotų asmenų yra laukiama pasiūlymų ir pastabų dėl valstybės biudžeto projekto. Iki lapkričio 25 dienos valstybės biudžeto projektas turi būti apsvarstytas Seimo posėdyje.

Biudžetas tvirtinamas Seimo Statuto 178 straipsnyje numatyta tvarka. Tačiau gali susidaryti tokia situacija, kad Seimas atmeta siūlomą valstybės biudžeto projektą. Vadovaujantis Konstitucijos 132 straipsnio 1 dalimi, jeigu valstybės biudžetas laiku nepatvirtinamas, jo išlaidos biudžetinių metų pradžioje kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų valstybės biudžeto 1/12 išlaidų. Jei valstybės biudžetas nepatvirtinamas, akivaizdu, kad Vyriausybė neturi Seimo palaikymo. Teigiamai vertintina Estijos Respublikos Konstitucijos 98 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kuri skelbia, kad Respublikos vyriausybė, teikdama įstatymo projektą parlamentui, turi teisę projekto priėmimą sieti su balsavimu dėl pasitikėjimo vyriausybe. Jeigu parlamentas nepriima įstatymo projekto, Respublikos Vyriausybė atsistatydina⁵³. Todėl siekiant konstruktyvaus tiek Respublikos Vyriausybės, tiek Seimo darbo, užtikrinant Seimo pasitikėjimą Vyriausybe, tikslinga būtų pamąstyti apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos keitimą, įtvirtinant nuostatą, leidžiančią teikiamą valstybės biudžeto projektą, bei jo priėmimą sieti su balsavimu dėl pasitikėjimo Vyriausybe.

⁵³ Butvilavičius D. Estijos Respublikos 1992 m. Konstitucija / Konstitucinio reguliavimo įvairovė – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 293

3.3. Rašytiniai klausimai ir paklausimai

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra solidariai atsakinga Seimui už bendrą savo veiklą. Tačiau ir atskiri Vyriausybės nariai (Ministras Pirmininkas, ministrai) turi jausti personalinę atsakomybę už savo veiksmus ar priimamus sprendimus, todėl Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Seimo narys turi teisę pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams. Šie privalo atsakyti žodžiu ar raštu Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka. Ši Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalis detalizuojama Seimo statute.

Ši Seimo nariams Konstitucijoje numatyta teisė pateikti paklausimą atitinkamiems asmenims gali būti itin efektyviu ir veiksmingu parlamentinės kontrolės instrumentu. Paklausimo efektyvumas ir veiksmingumas priklauso nuo to, ar paklausimas suformuluotas konkrečiai, remiantis tikslia bei išsamia informacija, adresuotas tinkamam pareigūnui, taip pat ar paklausimas pateisina savo paskirtį. Tačiau ši paklausimo teisė gali tapti ir tik formalia procedūra, reglamentuojama atitinkamų taisyklių bei procedūrų, „Seimo nario savo „aš“ eksponavimo galimybe, diskredituojančia Seimo veiklą“⁵⁴.

Seimo nario paklausimas, kaip konstitucinis institutas, suponuoja tai, kad Seimo statute turi būti įtvirtinta atitinkamų pareigūnų pareiga atsakyti Seimo nariui, kad atsakymą turi būti Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka. Paklausimai gali būti žodiniai arba rašytiniai. Rašytiniai klausimai ir paklausimai be abejonės yra griežtesni ir efektyvesni. Rašytinio klausimo ir paklausimo sąvokos, jų pateikimo tvarką, atsakymų į rašytinius klausimus ar paklausimus, taip pat paklausimų nagrinėjimo tvarką Seimo posėdyje reglamentuoja Seimo statuto trisdešimt ketvirtas skirsnis „Rašytiniai klausimai ir paklausimai“. Statuto 212 straipsnis pateikia rašytinio klausimo sąvoką. Rašytiniu klausimu yra laikomas klausimas, kurį raštu Seimo narys arba jų grupė pateikė Vyriausybės nariui arba valstybės institucijos vadovui ir į kurį jie pageidauja gauti atsakymą raštu. Tuo tarpu Statuto 213 straipsnis apibrėžia paklausimo sąvoką, aiškindamas, kad paklausimu laikomas tik toks klausimas, dėl kurio Seimo narys ar jų grupė kreipėsi į valstybės institucijas, tačiau, jų nuomone, jis nebuvo tinkamai išnagrinėtas arba buvo išspręstas neigiamai. Taip pat seniūnų sueiga gali nuspręsti, jog ir toks klausimas, kurio valstybinį ar visuomeninį reikšmingumą pripažįsta kuris nors komitetas arba Seimo narių frakcija, taip pat laikomas paklausimu.

Praktiškai panagrinėkime 2008 – 2012 metų XI Seimo kadencijos pateiktų klausimų ir paklausimų statistiką. Iki 2010 metų rugsėjo mėnesio pabaigos Seimo nariai pateikė:

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras / 2 dalis – Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 33

Eil. Nr.	Pavadinimas	XI Seimo kadencija
1.	Pateiktų paklausimų skaičius	3
2.	Pateiktų klausimų skaičius	39

Pastebėtina, kad paklausimų ir klausimų skaičius yra itin mažas. Žiūrint į tai, kad per beveik dvejų metų Seimo kadenciją buvo pateikti tik 3 paklausimai ir 39 klausimai, ir jei manant, kad tokiais pačiais tempais bus pateikiniai klausimai ir paklausimai, kadencijos pabaigoje jų turėsime 6 ir 78. Tačiau tai tik prielaida. Nors žvelgiant į ankstesnių kadencijų Seimų statistikas, pateiktų klausimų skaičius būna toks, kad net po vieną klausimą netenka Seimo nariui (X Seimo kadencijoje buvo pateikti 175 klausimai ir 16 paklausimų), ankstesnėse Seimų kadencijose vienam Seimo nariui teko beveik po 2 klausimus (2000 – 2004 m. Seimo kadencijoje – 229 klausimai, 14 paklausimų; 2004 – 2008 m. kadencijoje – 175 klausimai ir 16 paklausimų). Paklausimų skaičius mažesnis, nes paklausimas yra tarsi pakartotinis klausimas, užduodamas esant nepriimtinau atsakymui į pirmąjį klausimą. XI Seimo kadencijoje pateikti paklausimai buvo adresuoti Susisiekimo ministrui (Dėl Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio veiklos finansavimo), Ministrui Pirmininkui (Dėl V. Damulio ir K. Braziulio sugražinimo į VSD buvusias pareigas) ir Užsienio reikalų ministrui (Dėl URM reakcijos į iniciatyvą įkurti Vilniuje Tibeto skverą ir Lietuvos Respublikos pozicijos padėties Tibete klausimu). Daugiausiai Seimo nariai klausė Energetikos ministro (adresuoti 7 klausimai), Finansų ministro (adresuoti 6 klausimai), Ministro Pirmininko (5 klausimai).

Iš dabar egzistuojančio teisinio reguliavimo matyti, kad rašytinis klausimas gali būti teikiamas bet kokios valstybės institucijos vadovui, išskyrus teismus, bet koku Seimo narį dominančiu klausimu. Tuo tarpu paklausimas gali būti pateiktas tik tų institucijų vadovams, kurie skiriami Seimo ar kurio paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, reikalaujant pateikti informaciją apie jo veiklą bei priimtus sprendimus⁵⁶. Dėsninga, kad po Seimo statuto trisdešimt ketvirtojo skirsnio, skirto klausimams ir paklausimams, trisdešimt penktasis ir trisdešimt šeštasis skirsniai skirti Seimo pareigūnų ir valstybės institucijų vadovų atleidimui ir interpeliacija ir nepasitikėjimu Vyriausybei. Kaip jau buvo minėta, šis parlamentinės kontrolės instrumentas Seimo nario rankose gali tapti nemažu ginklu. Išties tik gerai informuotas Seimo narys, žinantis realią padėtį vykdomosios valdžios kuluaruose, sprendimų

⁵⁵ Rašytiniai klausimai ir paklausimai. Lietuvos Respublikos Seimas
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1917&p_k=1 [žiūrėta 2010 10 28]

⁵⁶ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: smprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 207 – 208

priėmimo tvarką, gali ne tik suformuluoti konkretų, aiškų ir esminį paklausimą, bet ir įvertinti, ar atsakymas yra dalykiškas, motyvuotas ir pagrįstas, ar, atvirkščiai, abstraktus ir demagogiškas⁵⁷. Todėl Seimo nariui, jų grupei, ar visam Seimui netinkantis atsakymas į pateiktą paklausimą, galėtų tapti puikia prielaida svarstymams apie atitinkamo pareigūno tolimesnį sugebėjimą eiti savo pareigas.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras / 2 dalis – Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 33 – 34

3.4. Interpelacija ir nepasitikėjimas Ministrų Pirmininku ar ministrais

Konstitucijos 61 straipsnyje numatyta ne tik Seimo narių teisė pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams. To paties Konstitucijos 61 straipsnio 2 ir 3 dalys skirtos įtvirtinti Seimo parlamentinės kontrolės Vyriausybės atžvilgiu principui ir numatyti politinės parlamentinės kontrolės būdams.

Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad Sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui. 3 straipsnio dalyje kalbama apie tai, kad Seimas, apsvarstęs Ministro Pirmininko ar ministro atsakymą į interpeliaciją, gali nutarti, kad atsakymas esąs nepatenkinamas, ir pusės visų Seimo narių balsų dauguma pareikšti nepasitikėjimą Ministrų Pirmininku ar ministru. Taigi šiuose straipsniuose įtvirtinti tokie parlamentinės kontrolės būdai: interpeliacija ir nepasitikėjimas.

Seimo Statuto trisdešimt šeštasis skirsnis „Interpelacija ir nepasitikėjimas Vyriausybe“ detalizuota Konstitucijos 61 straipsnio 2 ir 3 dalis. Interpelacija – tai ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupės rašytinės formos dokumentas (rašytinis valdymo sprendimų motyvacijos reikalavimas⁵⁸) Seimo sesijos metu pateikiamas Ministrui Pirmininkui ar ministrui, reikalaujant paaiškinti šių pareigūnų priimtų sprendimų motyvus. Pagal įtvirtintą teisinį reguliavimą, Vyriausybės narys, kuriam pateikta interpeliacija, neprivalo pateikti informacijos apie savo veiklą, priimtus sprendimus, o paaiškinti būtent priimtų sprendimų motyvus, t. y., kas paskatino priimti vienokį ar kitokį sprendimą savo valdomoje srityje. Interpelacija, kaip politinės parlamentinės kontrolės būdas, gali neleisti atitinkamam Vyriausybės nariui (Ministrui Pirmininkui ar ministrui), vykdyti tokios politikos, kuri yra nepriimtina Seimo daugumai. Tačiau tam, kad nebūtų piktnaudžiaujama šiuo parlamentinės kontrolės instrumentu, Statute įtvirtintas ir draudimas vienos sesijos metu pakartotinai pateikti interpeliacijos tam pačiam Vyriausybės nariui.

Po interpeliacijos nagrinėjimo Seimo posėdyje, kurios tvarką reglamentuoja Seimo statuto 221 straipsnis „Interpelacijos nagrinėjimo Seimo posėdyje tvarka“, Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projektui parengti sudaroma redakcinė komisija, kurią ne mažiau kaip 1/3 komisijos narių turi sudaryti interpeliacijos pateikėjai. Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte turi būti pareikštas Seimo pritarimas arba nepritarimas Ministro Pirmininko ar ministro atsakymui. Jeigu Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs nepatenkinamas ir pareikštas juo nepasitikėjimas, ir toks nutarimo projektas priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumai, Ministras Pirmininkas ar ministras, kuriam pareikštas

⁵⁸ Šileikis E. Parlamentinės kontrolės aktualijos ir naujos mokslinės sampratos poreikis Lietuvoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 379

nepasitikėjimas, privalo atsistatydinti. Kaip matome, nuo Ministro Pirmininko ar ministro pateikto atsakymo į interpeliaciją svarstymo Seime bei priimto sprendimo priklauso, ar bus reiškiamas nepasitikėjimas, ar ne.

Kaip jau minėta, interpeliacija – tai politinė parlamentinės kontrolės forma. Pagal susiklosčiusią praktiką, šia parlamentinės kontrolės forma aktyviausiai naudojasi parlamento opozicija. Šios kadencijos Seime jau buvo pateiktos trys interpeliacijos⁵⁹: Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos finansų ministrui Algirdui Šemetai, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui Gintarui Steponavičiui ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministrui Eligijui Masiuliui. Taip pat Seimo opozicija bando inicijuoti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui Andriui Kubiliui⁶⁰, baigiamas rengti interpeliacijos tekstas aplinkos ministrui Gediminui Kazlauskui⁶¹. Tačiau pastarosios – tai tik interpeliacijų iniciatyvos, jos dar nėra oficialiai registruotos Seimo sekretariate.

Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacijos Lietuvos Respublikos finansų ministrui Algirdui Šemetai atveju, balsavus 124 Seimo nariams: už – 52, prieš – 72, buvo nepritarta Lietuvos Respublikos finansų ministro Algirdo Šemetos atsakymui į Seimo narių grupės interpeliaciją⁶². Pagal Seimo Statuto 222 straipsnio 3 dalį, jeigu Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs nepatenkinamas ir pareikštas juo nepasitikėjimas, tai toks nutarimo projektas gali būti priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Slapto balsavimo metu išdavus 56 biuletenius, balsavus 56 Seimo nariams: už – 42 Seimo nariai, prieš – nebuvo, susilaikė 2 Seimo nariai, nutarimo projektas nebuvo priimtas⁶³.

Interpeliacijos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui Gintarui Steponavičiui ir susisiekimo ministrui Eligijui Masiuliui susiklostė panašiai. Švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus atveju balsavus 119 Seimo nariams: už – 60, prieš – 38, susilaikė 29 buvo priimtas nutarimas pritariantis švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus atsakymams į

⁵⁹ 1. Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos finansų ministrui Algirdui Šemetai. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342476&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 10 30]

2. Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui Gintarui Steponavičiui. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=354781&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 10 30]

3. Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos susisiekimo ministrui Eligijui Masiuliui. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370753&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 10 30]

⁶⁰ Čyvas T. A. Kubiliui rengiama interpeliacija <http://www.balsas.lt/naujiena/508152/a-kubiliui-rengiama-interpeliacija> [žiūrėta 2010 10 30]

⁶¹ Socialdemokratai baigia rengti interpeliaciją aplinkos ministrui <http://www.lrytas.lt/-12867937891285396894-socialdemokratai-baigia-rengti-interpeliacij%C4%85-aplinkos-ministrui.htm> [žiūrėta 2010 10 30]

⁶² Seimo 2009 m. gegužės 19 d. rytinio plenarinio posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344114 [žiūrėta 2010 10 30]

⁶³ Seimo 2009 m. gegužės 19 d. vakarinio plenarinio posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344160 [žiūrėta 2010 10 30]

interpeliacijoje pateiktus klausimus⁶⁴. Balsavus 136 Seimo nariams: už – 73, prieš – 49, susilaikė 14 taip pat buvo priimtas Seimo nutarimas pritariantis susisiekiimo ministro Eligijaus Masiulio atsakymams į interpeliacijoje pateiktus klausimus⁶⁵.

Kaip matyti iš atliktos analizės, visos interpeliacijos nepasiekė opozicijos planuoto rezultato. Jų iniciatoriai neįvertino politinių jėgų santykio parlamente, neužsitikrino bent daugumos Seimo narių paramos. Tuo atveju, kai Seimo dauguma yra stipri, ir ji palaiko suformuotą Vyriausybę, šio, konkrečiai interpeliacijos, parlamentinės kontrolės instrumento taikymas nėra efektyvus.

⁶⁴Seimo 2009 m. spalio 20 d. rytinio plenarinio posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=355549 [žiūrėta 2010 10 30]

⁶⁵ Seimo 2010 m. gegužės 13 d. IV (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372232 [žiūrėta 2010 10 30]

3.5. Nepasitikėjimas Vyriausybe. Vyriausybės atsistatydinimas ir įgaliojimų gražinimas

Lietuvos Respublikos Seimui yra suteikta teisė pareikšti ir tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. Remiantis Statuto 223 straipsniu, iniciatyvos teisę Seimo sesijos metu turi ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė. Ši Seimo narių grupė gali pateikti motyvuoto nutarimo, kuriame reiškiamas tiesioginis nepasitikėjimas Vyriausybe, projektą. Toks nutarimo projektas nagrinėjamas Seime statuto 219 – 221 straipsniuose nustatyta tvarka taip pat kaip interpeliacija Ministrui Pirmininkui, tačiau redakcinė komisija nesudaroma. Nutarimas dėl tiesioginio nepasitikėjimo Vyriausybe gali būti priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Jei tokiam nutarimui pritariama, remiantis Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktu, Vyriausybė turi atsistatydinti.

Šio parlamentinės kontrolės instrumento esmė yra ta, kad Vyriausybės kontrolę vykdančias Seimas, suteikęs jai įgaliojimus veikti, t. y., pritaręs jos programai, turi teisę ir atšaukti jai suteiktus įgaliojimus. Tiesioginis nepasitikėjimo pareiškimas yra šio atšaukimo teisinė išraiška. Nepasitikėjimo Vyriausybe motyvai gali būti įvairūs: Vyriausybės netinkama veikla tvarkant ekonominius, socialinius, ar kitus krašto reikalus. Šie veiksmai gali pasireikšti tiek Vyriausybės veikimu (nekompetentingų sprendimų priėmimu, sprendimų, viršijančių Vyriausybės įgaliojimus, tenkinančių tik siauros visuomenės grupės interesus, priėmimu, taip pat neprofesionalių valdymu ir pan.), tiek ir Vyriausybės neveikimu (reikiamų sprendimų nepriėmimu, ar jų nevykdymu).

Tiesioginis nepasitikėjimas pirmą ir vienintelį kartą buvo pareikštas 1994 metais Adolfo Šleževičiaus Vyriausybei motyvuojant tuo, kad „Vyriausybė 1993 metais savo pačios priimtų įsipareigojimų neįvykdė ir nesugebėjo įgyvendinti svarbių Lietuvai strateginių darbų“⁶⁶. Po įvykusio slapto balsavimo, išduotų 118 biuletenių, balsavus 65 Seimo nariams dėl pasitikėjimo, 51 Seimo nariui dėl nepasitikėjimo, 2 biuletenius pripažinus negaliojančiais⁶⁷, Adolfo Šleževičiaus Vyriausybė išsilaikė savo poste.

Kaip rodo parlamentinė praktika, parlamentinės kontrolės instrumentų (t. y., interpeliacijų ir nepasitikėjimo pareiškimo) taikymas yra retas, ir ypatingai tada, kai Seime yra aiški dauguma. Atsižvelgiant į tai, kad šių instrumentų taikymas priklauso nuo Seimo daugumos, *de facto* jos nėra taikomos Vyriausybei, kurią ir sudarė pati Seimo dauguma⁶⁸.

⁶⁶Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo projektas dėl nepasitikėjimo Lietuvos Respublikos Vyriausybe. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=10383&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 10 30]

⁶⁷Seimo 1994 m. birželio 16 d. 4 eilinės sesijos vakarinio Seimo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238812 [žiūrėta 2010 10 30]

⁶⁸ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 206

Be tiesioginio nepasitikėjimo pareiškimo, kuriam pritarus, Vyriausybė privalėtų atsistatydinti, Konstitucijos 101 straipsnyje numatyti ir kiti Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai: kai Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai (Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 1 punktas), kai Ministras Pirmininkas atsistatydina ar miršta (Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 3 punktas), po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė (Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punktas). Be to, atsistatydinti turi ir Vyriausybė, kuri, pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų, iš naujo negauna Seimo įgaliojimų (Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalis). Akivaizdu, kad viena iš svarbiausių atsistatydinimo priežasčių – Seimo pasitikėjimo Vyriausybe praradimas (tiesioginis nepasitikėjimo pareiškimas Vyriausybe ar Ministru Pirmininku), ar jo neįgijimas (kai Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai). Trečiasis atvejis, t. y., po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė ir ji turi gauti įgaliojimus veikti.

Dažnai painiojamos dvi sąvokos: „Vyriausybės atsistatydinimas“ ir „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas“. Dvejuose Konstitucijos nuostatose (Konstitucijos 84 straipsnio 6 punkte „Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė“ ir Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalyje „Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų ar išrinkus Respublikos Prezidentą“) yra numatomas Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas, tačiau nevienodai pateikiami tokio grąžinimo pagrindai. Vienoje nuostatoje kalbama apie įgaliojimų grąžinimą išrinkus naują Seimą, kitoje – po Seimo rinkimų ar išrinkus Respublikos Prezidentą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime pabrėžė, kad „ nėra pagrindo sąvokas „Vyriausybės atsistatydinimas“ ir „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas“ laikyti tapačiomis. Jos susijusios su skirtingomis teisinėmis situacijomis. Tai lemia ir skirtingus teisinius padarinius“⁶⁹.

Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai yra numatyti Konstitucijos 101 straipsnyje. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, „šis Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis“⁷⁰. Tuo tarpu pagal Konstituciją, įgaliojimų grąžinimas numatytas dviem atvejais, t. y., po Seimo rinkimų ar po Respublikos Prezidento rinkimų. Tiek po Seimo rinkimų, tiek ir išrinkus Respublikos Prezidentą, Vyriausybei atsiranda būtinybė grąžinti savo įgaliojimus, nes jų grąžinimą lemia ta aplinkybė, kad baigiasi vieno iš subjektų, sudariusių Vyriausybę, įgaliojimai. O Vyriausybės sudaryme dalyvauja tiek Respublikos Prezidentas, tiek ir Seimas. Tačiau pagal Konstitucijos normas, minėtų subjektų (Respublikos Prezidento ir Seimo) pasikeitimui ir jų įtakai Vyriausybės formavime, suteikiama skirtinga reikšmė. Po Seimo rinkimų, nelikus subjekto, iš kurio Vyriausybė buvo gavusi savo

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 5 – 99

⁷⁰ Ten pat. Žr. 69

įgaliojimus veikti, Vyriausybė pagal Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punktą ne tik turi grąžinti savo įgaliojimus, bet ir atsistatydinti. Tuo tarpu po Respublikos Prezidento rinkimų, Vyriausybė taip pat grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui, tačiau Konstitucijoje nenumatyta, kad Vyriausybė turi ir atsistatydinti. Pasikeitus šalies vadovui, Seimo pasitikėjimas Vyriausybe išlieka. Todėl toks „mandagumo atsistatydinimas“, kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo savo nutarime, „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo po Respublikos Prezidento rinkimų konstitucinis reguliavimas Lietuvoje šiek tiek primena Prancūzijos III Respublikos laikų konstitucinę tradiciją, kai vyriausybė atsistatydindavo tiek po parlamento, tiek po prezidento rinkimų. Atsistatydinimas po prezidento rinkimų buvo vadinamas „mandagumo atsistatydinimu“ (démission de courtoisie). Po „mandagumo atsistatydinimo“ vyriausybė vėl būdavo patvirtinama iš naujo. Teigiama, kad ši procedūra prasminga dėl vyriausybės ryšio su valstybės vadovu ir kad ji atspindi tam tikras valdymo modelio raidos tendencijas“⁷¹. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, priešingai nei Prancūzijoje, Vyriausybės įgaliojimų grąžinimui teikiamas kiek kitoks turinys, tačiau neabejotinai tokiu būdu išreiškiamas tarpfunkcinis mandagumas, pagarba valstybės vadovo institucijai, pripažįstamas Respublikos Prezidento ir Vyriausybės tarpusavio santykių reikšmingumas.

Po Respublikos Prezidento rinkimų, Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, remiantis Konstitucijos 84 straipsnio 8 punktu, Vyriausybei atsistatydinus ar Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, ne vėliau kaip per 15 dienų Respublikos Prezidentas teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Kaip jau buvo aptarta anksčiau (pateikta atlikta analizė, ką Respublikos Prezidentas teikdavo Seimui svarstyti į Ministro Pirmininko kandidatūrą), Respublikos Prezidentas nėra visiškai laisvas arba praktiškai neturi kitos išeities pasirinkdamas Ministro Pirmininko kandidatūrą, ir ją teikdamas Seimui svarstyti. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „jis, nors ir turi pasirinkimo teisę, neignoruoja parlamento daugumos. Pagal Europos konstitucinę tradiciją prezidentas vyriausybės vadovu skiria tą asmenį, kurį remia parlamento dauguma. Tokios konstitucinės praktikos laikomasi ir Lietuvoje“⁷². Todėl Konstitucinis Teismas padarė prielaidą, kad Respublikos Prezidentas negali laisvai pasirinkti Ministro Pirmininko ar ministrų kandidatūrų, nes visais atvejais minėtų pareigūnų skyrimas priklauso nuo Seimo pasitikėjimo ar nepasitikėjimo jais. Tačiau anot prof. E. Kūrio, „Konstitucinio Teismo pavartotas terminas „negali“ išreiškia politinę realybę, t. y., būtinybę skaitytis su parlamentinės daugumos nuomone, tačiau ne teisės turėjimą. Bet politinė realybė gali būti ir tokia, kad būtent Prezidentas lems daugumos poziciją. Apskritai Konstitucinis Teismas hipertrofavo Seimo daugumos

⁷¹ Ten pat. Žr. 69

⁷² Ten pat. Žr. 69

vaidmenį: teisiniu požiūriu dauguma nėra jokia institucija, kuriai Konstitucijoje būtų skirta nors kiek dėmesio⁷³.

Išrinkus Respublikos Prezidentą ir Vyriausybei gražinus jam savo įgaliojimus, Respublikos Prezidentas turi teikti Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Kaip jau buvo minėta anksčiau, pasikeitus valstybės vadovui, toliau išlieka Seimo pasitikėjimas Vyriausybe. Todėl įgaliojimų gražinimo po Respublikos Prezidento rinkimų atveju valstybės vadovo pavedimas toliau eiti pareigas turėtų būti duodamas tai pačiai Vyriausybei⁷⁴. Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktą Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, pripažįstama, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti⁷⁵.

Respublikos Prezidento rinkimai savaime nepakeičia Seimo daugumos ir mažumos santykio. Panagrinėkime, kokia situacija Lietuvoje klostėsi po 1993, 1997, 2002, 2004 ir 2009 metų Respublikos Prezidento rinkimų, ir kokia Ministro Pirmininko kandidatūra buvo teikiama Seimui.

1993 m. vasario 14 d. įvyko pirmieji po nepriklausomybės atgavimo Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai. Respublikos Prezidentu pretendavo tapti Algirdas Mykolas Brazauskas ir Stasys Lozoraitis. Pagal Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų miestų ir rajonų rinkimų komisijų protokolus Algirdas Mykolas Brazauskas surinko 1 211 070 balsų, t. y., 60,1 proc. nuo visų dalyvavusiųjų, o Stasys Lozoraitis - 767 437 balsų, t. y., 38,1 proc. nuo visų dalyvavusiųjų⁷⁶. Išrinktas Prezidentas 1993 m. kovo 31 d. savo dekretu, atsižvelgdamas į Seimo pritarimą, Ministru Pirmininku paskyrė Adolfą Šleževičių.

1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimai. Po antrojo balsavimo rato, 968031 balsavusiems už Valdą Adamkų, o 953775 balsavusiems už Artūrą Paulauską, Respublikos Prezidentu tapo Valdas Adamkus⁷⁷. Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus kritiškai įvertino Konstitucinio Teismo nutarimą, kuris konstatavo, kad po Respublikos Prezidento rinkimų, Vyriausybei gražinus įgaliojimus, valstybės vadovo pavedimas toliau eiti pareigas turėtų būti duodamas tai pačiai Vyriausybei ir Ministrui Pirmininkui. Išrinktasis Prezidentas Valdas Adamkus pridūrė, kad

⁷³ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, 1998. Nr. 1 (11). P. 43

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 5 – 99

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993 – 2009 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ; [sudarytojai Egidijus Jarašiūnas, Kęstutis Jankauskas, Viktorija Staugaitytė]. – Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 754

⁷⁶ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos duomenys <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/rinkimai/1993-prezidento-rinkimai/> [žiūrėta 2010 11 01]

⁷⁷ Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimų antrojo balsavimo rato galutinių rezultatų protokolai <http://www.lrs.lt/rinkimai/pr97/vrkprtk2.gif> [žiūrėta 2010 11 01]

„Gediminas Vagnorius turi likti premjeras, tai tik Teismo pareikšta nuomonė. <...> Bet aš galiu užtikrinti, kad formuojant Vyriausybę būsiu aktyvus“⁷⁸. Gediminas Vagnorius 1996 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Mykolo Brazausko dekretu buvo paskirtas Ministru Pirmininku⁷⁹. Vėliau jau Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus dekretu tam pačiam Ministrui Pirmininkui Gediminui Vagnoriui buvo pavesta toliau eiti pareigas bei formuoti Vyriausybę. Prezidento Valdo Adamkaus priimtas dekretas buvo kritikuojamas. Jame nebuvo remiamasi Konstitucinio Teismo nutarimu, ir Gediminas Vagnorius buvo pakartotinai paskirtas į tas pačias pareigas ir jam pavesta ne vėliau kaip per 15 dienų sudaryti Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir pateikti jos sudėtį tvirtinti Prezidentui. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo išaiškinimu, Prezidentas turėtų preziumuoti, kad Vyriausybė jau yra sudaryta, nes Seimas pritardamas Ministro Pirmininko kandidatūrai, kartu pareiškė pasitikėjimą Vyriausybe. Jeigu Vyriausybė nebuvo atsistatydinusi, vadinasi, nebuvo atsistatydinę ir atskiri ministrai, todėl nereikalingas jų pakartotinis skyrimas į tas pačias pareigas⁸⁰.

2002 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimai. 54,15 % dalyvavusių rinkėjų balsavus už Rolandą Paksą, o 44,83 % - už Valdą Adamkų, Respublikos Prezidentu išrenkamas Rolandas Paksas⁸¹. Algirdo Mykolo Brazausko Vyriausybei, dirbančiai nuo 2001 m. liepos 4 d. grąžinus įgaliojimus, naujai išrinktas Prezidentas Rolandas Paksas Ministru Pirmininku paskyrė tą patį Algirdą Mykolą Brazauską.

2004 m. birželio 13 d. Respublikos Prezidento rinkimai. 51,89 % dalyvavusių rinkėjų balsavus už Valdą Adamkų, 46,66 % - už Kazimirą Danutę Prunskienę, Respublikos Prezidentu tampa Valdas Adamkus⁸². Ministru Pirmininku paskiriamas Algirdas Mykolas Brazauskas.

2009 m. gegužės 17 d. Respublikos Prezidento rinkimai. 68,21 % dalyvavusių rinkimuose balsavus už Dalią Grybauskaitę, 11,68 % - už Algirdą Butkevičių, 6,08 % - už Valentiną Mazuronį, 4,68 % - už Valdemar Tomaševski, 3,86 % - už Kazimirą Danutę Prunskienę, 3,57 % - už Loretą Graužiniene, 0,66 % - už Česlovą Jezerską, jau per pirmąjį rinkimų turą nugalėjo ir Respublikos Prezidente tapo Dalia Grybauskaitė. 2009 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės grąžinamų įgaliojimų priėmimo ir pavedimo jai laikinai eiti savo

⁷⁸ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, 1998. Nr. 1 (11). P. 71

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento 1996 m. lapkričio 28 d. dekretas „Dėl G. Vagnoriaus skyrimo Lietuvos Respublikos Ministru Pirmininku“ // Valstybės žinios, 1996. Nr. 116 – 2714

⁸⁰ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, 1998. Nr. 1 (11). P. 73

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2003 m. sausio 10 d. protokolai „Dėl 2002 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų pakartotinio balsavimo galutinių rezultatų

<http://www3.lrs.lt/rinkimai/2002/Prezidentas/rezultatai/protokolas/protokolas.html> [žiūrėta 2010 11 01]

⁸² Pakartotinio balsavimo galutiniai rezultatai. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija.

http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/prezidentas/rezultatai/rez_1_19_2.htm [žiūrėta 2010 11 01]

pareigas, Andriaus Kubiliaus vadovaujama Vyriausybė grąžino savo įgaliojimus. O 2009 m. liepos 17 d. dekretu Andrius Kubilius buvo paskirtas Ministru Pirmininku.

Kaip matome iš pateiktos analizės, po naujų Respublikos Prezidento rinkimų, Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, naujai išrinktas Prezidentas paveda toliau eiti pareigas tam pačiam Ministrui Pirmininkui ir Vyriausybei. Kaip buvo konstatuota 1998 m. sausio 10 d. Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktą Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, pripažįstama, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti. Taigi nuosekliai yra laikomasi Konstitucinio Teismo suformuluotos doktrinos ir skyrimas grindžiamas nepasikeitusia Seimo politine sudėtimi.

4. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO STATUTE IR KITUOSE TEISĖS AKTUOSE ĮTVIRTINTI PARLAMENTINĖS KONTROLĖS PAGRINDAI

Konstitucija apibūdinama kaip svarbiausias valstybės aktas, turintis aukščiausią teisinę galią, priimamas ir keičiamas ypatinga tvarka. Tikrai demokratinėje santvarkoje konstitucija yra pagrindinis ir aukščiausias įstatymas (*lex superior*), teisinės tvarkos pamatas, konstitucinės bei politinės sistemos bei jų institucijų buvimo ir funkcionavimo pagrindas, taip pat teisių ir laisvių garantas⁸³.

Šiuo aukščiausią juridinę galią turinčiu aktu, kuriam negali prieštarauti įstatymai, kiti teisės aktai, apibrėžiami pagrindiniai valstybės valdžios organizacijos ir funkcionavimo pagrindai, asmens teisės ir laisvės, asmens ir valstybės santykiai ir kt. Todėl ne visi parlamentinės kontrolės pagrindai yra įtvirtinti Konstitucijoje. Tolimesniuose šio darbo skyriuose bus nagrinėjami šie Lietuvos Respublikos Seimo statute ir kituose teisės aktuose įtvirtinti parlamentinės kontrolės instrumentai:

1. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita
2. Vyriausybės valanda
3. Vyriausybės narių ir valstybės institucijų vadovų ataskaitos
4. Seimo komitetų vykdoma parlamentinė kontrolė
5. Seimo komisijų vykdoma parlamentinė kontrolė
6. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymas ir vykdoma parlamentinė kontrolė

⁸³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija: nuo pagrindinio įstarymo iki aukščiausiosios teisės / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 101 – 102

4.1. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita

Vyriausybės programa įpareigoja pačią Vyriausybę laikytis savo programinių nuostatų, taip pat įpareigoja Seimą prižiūrėti, kaip ji yra įgyvendinama. Tuo tikslu Vyriausybė kiekvienais metais pateikia Seimui savo metinės veiklos ataskaitą. Šį parlamentinės kontrolės būdą galime pavadinti svarbiu ir aktyviai naudojamu.

Lietuvos Respublikos Seimo statuto 207 straipsnis „Vyriausybės metinė ataskaita ir diskusija“ numato⁸⁴, kad:

1. Kiekvienais metais (iki kovo 31 d.) Vyriausybė privalo pateikti savo metinę veiklos ataskaitą, kurioje taip pat turi būti aptarti ir artimiausio laikotarpio Vyriausybės veiklos prioritetai. Vyriausybės veiklos ataskaitą pateikia Ministras Pirmininkas, kuris pateikimo metu atsako į Seimo narių klausimus. Klausimai užduodami tokia pat tvarka kaip ir Vyriausybės valandos metu.
2. Vyriausybės ataskaitos pateikimo metu Seimo posėdyje dalyvauja ir visi ministrai, kurie Seimo narių pageidavimu taip pat atsako į klausimus.
3. Po Vyriausybės ataskaitos pateikimo ją svarsto Seimo komitetai ir rengiama speciali Seimo diskusija, kurios pabaigoje Seimas gali priimti rezoliuciją. Diskusijoje pirmieji kalba Seimo opozicijos lyderis ir opozicinių frakcijų atstovai.

Ankstesniame darbo skyriuje buvo paminėtos pagrindinės sritys, kurios yra minimos Vyriausybės programoje. Tačiau pažvelkime į 2009 m. Vyriausybės metinę veiklos ataskaitą, kad susidarytume aiškesnį vaizdą apie pasiektus rezultatus, ir Vyriausybės programos įgyvendinimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“⁸⁵, nutarė pritarti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitai ir pateikti ją Lietuvos Respublikos Seimui. Prie nutarimo pridėtoje ataskaitoje aptariamos šios sritys:

- viešųjų finansų stabilizavimas;
- įgyvendintas ekonomikos skatinimo paketas;
- pasiektas proveržis energetikos srityje;
- sėkmingai įgyvendinta aukštojo mokslo reforma, sustiprintas mokslo bendradarbiavimas su verslu;
- įgyvendinta ambicinga sveikatos apsaugos sistemos pertvarka;
- piniginės socialinės paramos sistemos tobulinimas ir kt.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 31 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 40 – 1899

Seimo Statuto 207 straipsnio 3 dalyje minima, kad po Vyriausybės ataskaitos pateikimo ją svarsto Seimo komitetai ir rengiama speciali Seimo diskusija, kurios pabaigoje Seimas *gali* (išskirta G. V.) priimti rezoliuciją. Žodis *gali* nėra imperatyvus, ir ši Statuto straipsnio dalis palieka Seimui diskreciją spręsti, ar po Vyriausybės metinės veiklos ataskaitos svarstymo priimti rezoliuciją, ar jos nepriimti.

Pagal nustatytas procedūras apsvarstęs 2009 metų Vyriausybės metinę veiklos ataskaitą, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją, kuria pritarė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitai ir rekomendavo Lietuvos Respublikos Vyriausybei savo veikloje atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Seimo komitetų pareikštas pastabas⁸⁶. Tuo tarpu 2007 metais rezoliucija, pritarianti Vyriausybės metinės veiklos ataskaitai, priimta nebuvo. Nagrinėjant to laikotarpio Seimo posėdžio darbotvarkes ir posėdžių protokolus, matyti, kad Seimo rezoliucijos projektai dėl Vyriausybės 2006 metų veiklos ataskaitos, Seimo narių svarstymams buvo pateikti, ir pateiktų projektų buvo ne vienas. 2007 m. gegužės 22 d. rytinio posėdžio metu buvo numatytas rezoliucijos projekto, pritariančio Vyriausybės 2006 metų veiklos ataskaitai, pateikimas, svarstymas ir priėmimas⁸⁷. Lietuvos Respublikos Seimo frakcija Tvarka ir Teisingumas (Liberalai demokratai) taip pat pateikė rezoliucijos projektą, tačiau nepritariančią Vyriausybės 2006 metų veiklos ataskaitai. Šiam rezoliucijos projektui buvo numatytos pateikimo, svarstymo ir priėmimo stadijos. Rezoliucijos projektą pateikė ir Seimo narys Jurgis Razma. Tačiau iš pastarojo rezoliucijos projekto analizės nėra aišku, ar Vyriausybės veiklai 2006 metais yra pritariama ar ne. Rezoliucijos projekte suformuoti pastebėjimai, raginimai Vyriausybei, tačiau aiškiai neišreiškiama Seimo nario pozicija dėl pritarimo metinei veiklos ataskaitai⁸⁸. Toliau nagrinėjant Seimo posėdžio stenogramą aiškėja, kad Seimo nariams nebuvo priimtinas nei vienas rezoliucijos projektas be atitinkamų pataisymų. Vyko balsavimai dėl kiekvieno pateikto rezoliucijos projekto, tačiau nei vienas pateiktas rezoliucijos projektas priimtas nebuvo.

Šis Seimo veiksmas vertintinas įvairiai. Nors Seimo statutas imperatyviai nenurodo, kad rezoliucija dėl Vyriausybės metinės veiklos ataskaitos privalo būti priimta, t. y., Seimas turi diskrecijos teisę pasirinkti, ar priimti minėtą rezoliuciją, ar jos nepriimti, tačiau netoleruotinos rezoliucijos nepriėmimo situacijos. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita yra Vyriausybės programos sudėtinė dalis, kuriai yra pritaręs Seimas. Nuo Vyriausybės programos patvirtinimo Seime Vyriausybė gauna

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gegužės 21 d. rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitos // Valstybės žinios, 2010. Nr. 60 – 2968

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. gegužės 22 d. rytinis posėdis
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.fakt_pos?p_fakt_pos_id=1322 [žiūrėta 2010 10 28]

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucijos „Dėl Vyriausybės veiklos 2006 metais“ projektas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=297432 [žiūrėta 2010 10 28]

įgaliojimus veikti. Metinės veiklos ataskaitos teikimo tikslas nustatyti, kaip vykdoma Vyriausybės programa⁸⁹.

Pastebėtina, kad Seimo statuto 207 straipsnis suformuluotas ydingai ir yra keistinas. Atsižvelgiant į tai, kad teikiama Vyriausybės metinės veiklos ataskaita yra, kaip minėta, sudėtinė Vyriausybės programos dalis, būtina nustatyti imperatyvą Seimui priimti rezoliuciją dėl pritarimo ar nepritarimo šiai ataskaitai. Dr. G. Kalinauskas savo daktaro disertacijoje *Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos* visus parlamentinės kontrolės instrumentus pagal pasekmes skirsto į teisinius ir politinius. Pasak Dr. G. Kalinausko, „Vyriausybės metinės ataskaitos svarstymas ir jos teigiamas ar neigiamas įvertinimas turi turėti politines pasekmes. Seimo statutą būtina papildyti ne tik imperatyvia nuostata dėl būtinybės priimti rezoliuciją dėl Vyriausybės metinės veiklos ataskaitos, bet ir numatyti politines pasekmes Vyriausybei jei jos veiklos ataskaitai Seimas nepritaria“⁹⁰. Tačiau šis suformuluotas siūlymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Kol nėra pakeista Lietuvos Respublikos Konstitucija, t. y., nepapildytas Konstitucijos 101 straipsnis, kuriame numatyti Vyriausybės atsistatydinimo atvejai, Seimo statute galima įtvirtinti tik imperatyvą Seimui priimti rezoliuciją dėl Vyriausybės metinės veiklos ataskaitos. Tuo tarpu politinių pasekmių įtvirtinimas (politinės pasekmės Vyriausybei būtų taikomos tuo atveju, kai Seimas nepritarė jos veiklos ataskaitai) Seimo statute prieštarautų Konstitucijos nuostatoms. Todėl norint įtvirtinti tokį parlamentinės kontrolės instrumentą, kokį siūlo Dr. G. Kalinauskas, pirmiausia reiktų papildyti Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalį, kuriame numatyti Vyriausybės atsistatydinimo atvejai.

⁸⁹ Kalinauskas G. *Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 204

⁹⁰ Ten pat. P. 204

4.2. Vyriausybės valanda

Seimo statuto 208 straipsnyje „Vyriausybės narių atsakymai į klausimus Seimo posėdyje“ yra numatyta nuolatinė ir reguliari Vyriausybės atžvilgiu vykdoma parlamentinė kontrolė. Seimo sesijos metu, kiekvieno ketvirtadienio Seimo vakarinio plenarinio posėdžio pradžioje Vyriausybės valandos metu Vyriausybės nariai 60 minučių atsakinėja į Seimo narių žodžiu užduodamus klausimus. Seimo nariai Vyriausybės nariams turi užduoti aktualių ir visuomeninės svarbos klausimų. Tame pačiame statuto straipsnyje detalizuojama ir klausimų pateikimo, atsakymo į juos tvarka. Procedūrą galėtume suskirstyti taip:

- Klausimai užduodami atitinkama tvarka, t. y., iš pradžių 2 klausimus gali užduoti Seimo opozicijos lyderis, vėliau klausimus gali užduoti iš eilės visų frakcijų atstovai, pradedant nuo opozicinių frakcijų ir atsižvelgiant į frakcijų dydį.

- Jeigu, Vyriausybės nario ar posėdžio pirmininko manymu, užduotas klausimas reikalauja išsamaus ir detalaus atsakymo, Vyriausybės nario ar posėdžio pirmininko reikalavimu toks klausimas turi būti pateiktas kaip rašytinis klausimas.

- Ministras gali paprašyti atidėti jo atsakymą iki kitos Vyriausybės valandos. Tokiu atveju neatsakytas Seimo nario klausimas įrašomas į posėdžio protokolą. Ministras, kuriam buvo užduotas klausimas, gali paprašyti į klausimą atsakyti kitą ministrą, jeigu klausimas yra iš kito ministro kompetencijos srities, taip pat ministras gali atsisakyti atsakyti į klausimą.

- Žodžiu užduodamų klausimų trukmė negali viršyti 1 minutės, o Vyriausybės nario atsakymas į vieną klausimą negali viršyti 2 minučių.

- *Posėdžio pirmininkas gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą. Posėdžio pirmininko sprendimai Vyriausybės valandos metu yra neginčijami (išskirta G.V.), tačiau Seimo narys, kurio nepatenkina ministro atsakymas arba kurio klausimas posėdžio pirmininko buvo pripažintas neaktualiū arba neturinčiu visuomeninės svarbos, pasibaigus Vyriausybės valandai, gali pareikšti, kad savo klausimą jis pateikia kaip rašytinį klausimą.*

Dvi Statuto 209 straipsnio nuostatos, t. y., *Posėdžio pirmininkas gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą, ir Posėdžio pirmininko sprendimai Vyriausybės valandos metu yra neginčijami (išskirta G. V.),* Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimu buvo pripažintos prieštaraujančios Konstitucijai. Konstitucinis Teismas vertindamas Statuto atitinkamą dalį, t. y., kad *Posėdžio pirmininkas gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą (išskirta G. V.)* konstatavo, jog „jis negali, pasinaudodamas Seimo posėdžio pirmininko teisėmis, daryti įtakos Seimo nariams dėl priimamų sprendimų ar varžyti Seimo nario teisių, kontroliuoti jų pasisakymų turinio. Kitaip būtų paneigta Seimo, kaip atstovaujamosios institucijos, esmė bei Konstitucijoje

įtvirtintas Seimo nario laisvo mandato principas, užtikrinantis Seimo narių lygybę bei jų galimybę laisvai reikšti savo valią⁹¹. Taip pat Konstitucinis Teismas pasisakė ir dėl *posėdžio pirmininko sprendimų, kurie Vyriausybės valandos metu yra neginčijami* (išskirta G. V.). Šios nuostatos prieštaravimas Konstitucijai argumentuotas tuo, kad „Seimo posėdžio pirmininko teisė nutraukti Seimo nario klausimą, jei tas klausimas, Seimo posėdžio pirmininko manymu, yra panašus į pareiškimą ar nuomonės išsakymą, sudaro prielaidas varžyti Seimo nario teisių įgyvendinimą. Dėl tokio Seimo posėdžio pirmininko sprendimo neginčijamumo Seimo nario teisės įgyvendinimas priklauso vien nuo Seimo posėdžio pirmininko požiūrio. Tokiu reguliavimu ne tik gali būti varžomas Seimo nario laisvo mandato principo įgyvendinimas, bet ir paneigiama Seimo narių, kaip Tautos atstovų, lygybė“⁹².

Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas priimtas 2001 m. sausio 25 d. Pažvelgus į aktualią Seimo statuto redakciją matyti, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas jau beveik dešimt metų nėra įgyvendintas, ir Konstitucijai prieštaraujančios Statuto nuostatos nėra pakeistos. Galima tik pasvarstyti, dėl kokių priežasčių nėra įgyvendinamas Teismo nutarimas, tačiau tenka konstatuoti ir apgailestauti, kad parlamentinės kontrolės modelio tinkamam teisiniam reguliavimui dėmesio neskiria net pati parlamentinę kontrolę įgyvendinanti institucija, t. y., Respublikos Seimas.

Statute teigiama, kad Vyriausybės valandos metu Seimo nariai Vyriausybės nariams turi užduoti *aktualių ir visuomeninės svarbos klausimų* (išskirta G. V.). Iš šios formuluotės darytina išvada, kad Seimo nariai turėtų teikti tokius klausimus, kurie atitinkamu laikotarpiu yra reikšmingi visuomenei. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad klausimai pateikiami Vyriausybės nariams (t. y., Ministrui Pirmininkui ir ministrams), klausimai turėtų būti formuluojami atsižvelgiant į Ministro Pirmininko ir atitinkamų ministrų funkcijas, jų valdomas sritis. Tačiau neretai pateikiami klausimai būna susiję su konkrečiame mieste, savivaldybėje esančiomis problemomis, kurios turėtų būti sprendžiamos savivaldybės lygmeniu, ar klausimai paremti žiniasklaidos pateikta informacija. Praktiškai panagrinėkime šios kadencijos Seimo sesijų metu vykusias Vyriausybės valandas ir užduotus klausimus.

2009 m. sausio 15 d. Seimo rytinio plenarinio posėdžio metu vyko Vyriausybės valanda⁹³. Jos metu Seimo narys P. Gražulis klausė aplinkos ministro klausimo: „Dabar spaudoje buvo ne vienas straipsnis, kad jūsų partiją „Merko statybos“ grupė finansavo beveik 400 tūkst. Lt. Ar ne už tai šios įmonės vienas iš direktorių buvo paskirtas aplinkos apsaugos ministru, kaip atlygis? Ar tai nėra kėdės pardavimas, ministro portfelio?“ Pateiktą klausimą būtų sunku priskirti aktualių ir visuomeninės

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2001. Nr. 10 – 295

⁹² Ten pat. Žr. 91

⁹³ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. sausio 15 d. rytinio plenarinio posėdžio stenograma http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335489 [žiūrėta 2010 10 30]

svarbos klausimų kategorijai. Šį klausimą būtų galima traktuoti kaip žiniasklaidos pateiktos informacijos perkėlimą valstybiniu lygmeniu.

2009 m. liepos 9 d. Seimo rytinio plenarinio posėdžio metu S. Pečeliūnas klausė aplinkos ministro: „Artėja ruduo, ir bus daug medžių lapų, juos irgi turės vežioti po 30 km, kas visiškai neapsimoka. Gerbiamasis ministre, kas trukdo nedideliuose miesteliuose įsteigti vietines kompostavimo aikštes ir nemokėti už lapų vežiojimą po 30 km? Ačiū.“⁹⁴. Klausimas akivaizdžiai sprendinys savivaldybės lygmeniu.

Tačiau užduodami ir itin svarbūs, valstybinės reikšmės klausimai. Vykstančias Vyriausybės valandas galima pavadinti viena iš aktyviausių vykdomos parlamentinės kontrolės dalių. Nors dažnai vykstančios diskusijos pavirsta į ginčus, konfliktus ar replikavimus, tačiau tai yra gana efektyvu, vyksta periodiškai, ir yra galimybė aptarti tuo metu aktualius klausimus, prieiti prie bendrų išvadų, sulaukti pasiūlymų. Taip pat iš atliktos Seimo posėdžių stenogramų analizės galima padaryti tokią išvadą: klausimai yra labai įvairaus pobūdžio ir adresuojami skirtingiems ministrams ar Ministrui Pirmininkui. Tačiau sistemingai, kiekvienos Vyriausybės valandos metu užduodant klausimus atitinkamam ministrui, ir iš tos srities, kuri, Seimo nario, jų grupės, ar atitinkamos frakcijos nuomone, nėra tinkamai prižiūrima, joje nevykdomos reikiamos funkcijos, galima parodyti, kad tas ministras netinkamai atlieka savo pareigas. Ir gaunant iš atitinkamos srities ministro netinkamus atsakymus, vėliau galbūt atsirastų prielaidų interpeliacijos teksto formulavimui ir jos pateikimui.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. liepos 9 d. rytinio plenarinio posėdžio stenograma http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=348437 [žiūrėta 2010 10 30]

4.3. Vyriausybės narių ir valstybės institucijų vadovų ataskaitos

Seimo Statuto 206 straipsnyje numatyta, kad Seimo reikalavimu Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą. Tai taikoma ir kitų valstybės institucijų vadovams, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, išskyrus teismus. Seimo nariams sudaroma galimybė užduoti pakviestiesiems klausimus, taip pat pakviestieji pateikia kitą informaciją apie savo ir jiems pavaldžių institucijų veiklą. Valstybės institucijų vadovai, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, kartą per metus (paprastai iki kovo 1 d.) pateikia metinę institucijos veiklos ataskaitą. Gavęs tokią ataskaitą, Seimo Pirmininkas informuoja apie tai Seimą ir jis sprendžia, kuriam komitetui pavesti nagrinėti pateiktą ataskaitą. Išnagrinėjęs ataskaitą, komitetas parengia išvadą ir nutarimo projektą, kurie Seimo posėdyje svarstomi kartu su valstybės institucijos vadovo ataskaita. Seimas priima nutarimą dėl institucijos vadovo ataskaitos ir institucijos veiklos.

Pagal pateikiamą ir viešai prieinamą informaciją matyti, kad per 2009 metus Seimui buvo pateiktos 24 ataskaitos⁹⁵. Ataskaitas pateikė Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba, Lietuvos radijo ir televizijos komisija, valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius, lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir kitos valstybės institucijos. Visoms pateiktoms ataskaitoms Seimo nutarimu buvo pritarta. Dažnai Seimo nutarimuose, kuriais yra pritariama pateiktų institucijų ataskaitoms, yra suformuluojami ir atitinkami siūlymai, susiję su institucijos veiklos gerinimu. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 metų veiklos ataskaitos, buvo nutarta pritarti pateiktai 2009 metų veiklos ataskaitai⁹⁶. Nutarta pasiūlyti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui apsvaistyti priemones, kuriomis būtų galima stiprinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus galias ginant vaiko teises ir teisėtus interesus, ir pateikti pasiūlymus Seimo Žmogaus teisių komitetui; siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos efektyvumą, peržiūrėti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos funkcijas, atsisakant kontroliuojančiai institucijai nebūdingos veiklos, kurią tikslingiau priskirti tiesiogiai vaiko teisių apsaugą įgyvendinančioms institucijoms ir kt. Nutarime suformuluoti ir siūlymai Vyriausybei.

Tačiau Statuto 206 straipsnio reglamentavime pastebėtinos teisinio reglamentavimo spragos. Nėra numatyta, „kokias pasekmes sukeltų Seimo priimti sprendimai, neigiamai įvertinus Vyriausybės

⁹⁵ 2009 m. pateiktos valstybės institucijų ataskaitos. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.rezult_l?p_nr=&p_nuo=2010-01-01&p_iki=2010-12-01&p_org=&p_drus=57&p_kalb_id=1&p_title=&p_text=&p_pub=&p_met=&p_lnr=&p_denr=&p_es=0&p_rus=1&p_tid=&p_tkid=&p_t=0&p_tr1=2&p_tr2=2&p_gal= [žiūrėta 2010 11 02]

⁹⁶Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 metų veiklos ataskaitos [interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375953 [žiūrėta 2010 – 11 – 02]

narių ir (ar) valstybės institucijų vadovų ataskaitas; kokie būtų tolimesni Seimo veiksmai (sprendimai)⁹⁷. Egzistuoja tokių Seimo priimtų nutarimų, kuriuose nors ir pritariama pateiktai veiklos ataskaitai, tačiau pačiame nutarime pabrėžiama, kad institucija netinkamai vykdė savo pareigas, o priimti sprendimai nepakankamai gynė vartotojų interesus⁹⁸.

Detaliau analizuojant Statuto 206 straipsnį bei kasmet Seimui teikiamas ataskaitas, pastebėtina, kad ne visų institucijų, kurios teikia Seimui savo metinės veiklos ataskaitas, vadovų skyrime dalyvauja Seimas. Statuto 206 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad valstybės institucijų vadovai, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, kartą per metus (paprastai iki kovo 1 d.) pateikia metinę institucijos veiklos ataskaitą. Iš pateiktų 24 ataskaitų, 22 institucijų vadovus skiria Seimas arba jų paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas. Tuo tarpu Ryšių reguliavimo tarnybos ir Konkurencijos tarybos vadovą skiria ne Seimas, o vadovo skyrimui nėra reikalingas Seimo pritarimas. Pagal Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 7 straipsnio 1 dalį, Ryšių reguliavimo tarnybai vadovauja direktorius. Ryšių reguliavimo tarnybos direktorių 5 metams skiria Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu⁹⁹. Iš įstatyminės nuostatos akivaizdu, kad Seimas direktoriaus skyrime ar pritarimo davime nedalyvauja. Tačiau to paties įstatymo 7 straipsnio 6 dalies 9 punktas numato, kad ne rečiau kaip kartą per metus iki kovo 31 dienos pateikia Tarybai, o iki gegužės 1 dienos – Seimui ir Vyriausybei bei paskelbia viešai rašytinę Ryšių reguliavimo tarnybos veiklos ataskaitą. Pastebėtina, kad ši įstatymo nuostata ir Seimo statuto 206 straipsnis prieštarauja viena kitai.

Pagal Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalį, Konkurencijos tarybą sudaro pirmininkas ir 4 nariai. Konkurencijos tarybos pirmininką ir narius Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko teikimu skiria Respublikos Prezidentas¹⁰⁰. Situacija analogiška Ryšių reguliavimo tarnybos atveju – sudaryme ir skyrime dalyvauja Ministras Pirmininkas ir Respublikos Prezidentas. To paties įstatymo 21 straipsnio 1 dalies 4 punktas numato, kad Konkurencijos tarybos pirmininkas kasmet teikia Lietuvos Respublikos Seimui ir Vyriausybei Konkurencijos tarybos veiklos ataskaitas. Iš pateiktos analizės matyti, kad įstatymuose yra numatytas skirtingas reglamentavimas. Todėl atsižvelgiant į tai, reikėtų taisyti teisės aktus taip, kad juose nebūtų prieštaravimų, ir griežtai atskirti institucijas, kurios pagal savo sudarymo tvarką yra tiesiogiai atskaitingos Vyriausybei, o kurios – Seimui.

⁹⁷ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 209

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. lapkričio 28 d. nutarimas „Dėl valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004 ir 2005 metų veiklos ataskaitų // Valstybės žinios, 2006. Nr. 133 – 5028

⁹⁹ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Valstybės žinios, 2004. Nr. 69 – 2382

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 30 – 856

4.4. Seimo komitetų vykdoma parlamentinė kontrolė

Tam, kad Seimas galėtų vykdyti savo funkcijas, jis turi turėti tam tikrą struktūrą, atitinkamomis taisyklėmis nusistatyti savo darbo tvarką. Konstitucijoje *expréssis verbis* nėra įtvirtinta visa Seimo struktūra, įtvirtinti tik kai kurie Seimo struktūros elementai. Konstitucijos 76 straipsnyje numatyta, kad Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas. Seimo statutas turi įstatymo galią. Ši Konstitucijoje įtvirtinta nuostata reiškia, kad tik Seimas turi teisę turi įgaliojimus nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką. Jokia kita institucija negali įsiterpti į šiuos Konstitucijoje Seimui suteiktus įgaliojimus. Tik Seimo statute Seimas gali nusistatyti savo institucijos struktūrą bei darbo tvarką.

Seimo struktūrą galima būtų apibrėžti kaip Seimo nustatytą jo vidinių padalinių sistemą. Seimas turi diskrecijos teisę nustatyti tiek Seimo struktūrinių padalinių pavadinimus, jų kompetencijas, sudarymo tvarką, veiklos trukmę ir pan. Tačiau Lietuvos Respublikos konstituciniame akte dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos sąjungoje, kuris yra sudedamoji Konstitucijos dalis, kalbama apie du Seimo komitetus, t. y., Seimo Europos reikalų komitetą ir Užsienio reikalų komitetą. Todėl negalima paneigti Konstitucijoje nustatytą Seimo struktūrinių padalinių, ir šie komitetai negali būti nesudaromi.

Seimo komitetai, kaip ir daugelio kitų valstybių parlamentų komitetai, formuojami vadovaujantis parlamentinio darbo specializacijos principu siekiant užtikrinti tinkamą dalykinį klausimų parengimą ir jų svarstymą Seime. Literatūroje pabrėžiama, kad pagrindinė komitetų paskirtis ir uždavinys – užtikrinti sprendimų priėmimo ekonomiškumą ir racionalumą, svarstomais klausimais pateikti parlamentui visapusišką informaciją, dalykinius klausimus išnagrinėti jų nepolitizuojant¹⁰¹. Pagal atliekamas funkcijas komitetai gali būti įvairiai grupuojami ar klasifikuojami. Keičiantis Seimo kadencijoms, tiek komitetų skaičius, tiek jų pavadinimai bei atliekamos funkcijos keitėsi. Atsižvelgiant į šitą sritį, ties kuriomis komitetai dirba, ir siekiant sukurti tokią komitetų sistemą, kuri apimtų visas valstybės vykdomas funkcijas, šiuo metu galiojančioje Seimo statuto redakcijoje įtvirtinta, kad sudaromi šie komitetai:

1. Aplinkos apsaugos komitetas
2. Audito komitetas
3. Biudžeto ir finansų komitetas
4. Ekonomikos komitetas
5. Europos reikalų komitetas
6. Informacinės visuomenės plėtros komitetas

¹⁰¹ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 217 – 218

7. Kaimo reikalų komitetas
8. Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas
9. Socialinių reikalų ir darbo komitetas
10. Sveikatos reikalų komitetas
11. Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas
12. Teisės ir teisėtvarkos komitetas
13. Užsienio reikalų komitetas
14. Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas
15. Žmogaus teisių komitetas

Seimo komitetų, išskyrus Seimo Europos reikalų komitetą, sudarymas numatytas Seimo statuto 44 straipsnyje. Atitinkamai Seimo Europos reikalų komiteto sudarymą reglamentuoja Seimo statuto 44¹ straipsnis. Komitetai sudaromi ne mažiau kaip iš 7 ir ne daugiau kaip iš 17 (išskyrus Europos reikalų komitetą ir Užsienio reikalų komitetą) Seimo narių pagal proporcinio frakcijų atstovavimo principą. Tikslus kiekvieno komiteto narių skaičius nustatomas Seimo nutarimu. Europos reikalų komitetas sudaromas ne mažiau kaip iš 15 ir ne daugiau kaip iš 25 Seimo narių pagal proporcinio Seimo frakcijų atstovavimo principą. Pastebima, kad „komitetai neturėtų būti labai dideli, <...>, nes komitetuose, turinčiuose daug narių, yra sunku nuodugniai ir visapusiškai išnagrinėti konkrečias problemas bei įstatymų projektus“¹⁰².

Nors literatūroje ir pabrėžiama, kad pagrindinė komitetų paskirtis ir uždavinys – užtikrinti sprendimų priėmimo ekonomiškumą ir racionalumą, svarstomais klausimais pateikti parlamentui visapusišką informaciją, dalykinius klausimus išnagrinėti jų nepolitizuojant, be komitetų dalyvavimo įstatymų leidybos procedūroje jiems yra numatyta pagal įtvirtintą kompetenciją. atlikti parlamentinę kontrolę.

Seimo komitetų įgaliojimai įtvirtinti Statuto 49 straipsnyje. Vėlesniuose Statuto straipsniuose (Statuto 58 – 70 straipsniai), atsižvelgiant į komitetų veiklos kryptis, yra detalizuojama jų kompetencija. Statuto 49 straipsnio 9 punkte numatyta, kad atliekant parlamentinę kontrolę, komitetai gali išklausyti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas. Iš Seimo statute įtvirtintos formuluotės galima daryti išvadą, kad komitetams yra suteikta kompetencija nuolat savarankiškai vykdyti parlamentinę kontrolę. Tačiau paanalizavus dabartinės 2008 – 2012 metų Seimo kadencijos sudarytų komitetų darbo planus, pastebima ryški tendencija, kad

¹⁰² Ten pat. P. 218

Seimo komitetai aktyviai dalyvauja įstatymų leidybos procedūroje ir svarsto pateiktus įstatymų projektus. Parlamentinės kontrolės klausimų galima surasti iš tiesų nedaug. Daugelio Seimo komitetų vykdoma parlamentinė kontrolė apsiriboja tik atskaitingų Seimui institucijų veiklos ataskaitų svarstymu.

Toliau darbe bus apžvelgta Audito komiteto, Teisės ir teisėtvarkos komiteto bei Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto vykdoma parlamentinė kontrolė.

Seimo statuto 59⁽¹⁾ straipsnyje numatytos Audito komiteto veiklos kryptys. Komitetas įgyvendindamas parlamentinę kontrolę:

- nagrinėja Seimui ir (ar) Seimo komitetams Valstybės kontrolės pateiktas valstybinio audito ataskaitas ir išvadas;

- koordinuoja Seimo komitetų ir komisijų veiklą svarstant valstybinio audito klausimus ir teikiant dėl jų išvadas;

- atlieka Valstybės kontrolės, Valstybės turto fondo, Viešųjų pirkimų tarnybos funkcijų įgyvendinimo efektyvumo parlamentinę kontrolę, teikti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl jų veiklos gerinimo, dalyvauja rengiant su tuo susijusius įstatymų projektus;

- kartu su kitais Seimo komitetais nagrinėja, ar asignavimų valdytojais racionaliai ir efektyviai naudoja valstybės biudžeto asignavimus ir valstybės turta;

Iš pateiktų audito komiteto darbo ataskaitų matyti, kad 2008 m. rudens ir 2009 m. I ir II neeilinių sesijų metu, komitetas svarstė 4 klausimus, susijusius su parlamentinės kontrolės įgyvendinimu¹⁰³. 2009 m. pavasario sesijos darbo metu (2009 m. kovo 10 d. – 2009 m. liepos 23 d.) komitetas svarstė 101 parlamentinės kontrolės klausimų, iš jų 73 sudarė valstybės kontrolės finansinio audito ataskaitos, 20 – valstybės kontrolės veiklos audito ataskaitos, 8 – kiti klausimai¹⁰⁴. 2009 m. rudens sesijos (2009 m. rugsėjo 10 d. – 2010 m. vasario 11 d.) darbo metu svarstyta 37 parlamentinės kontrolės klausimai: iš jų 19 sudarė valstybės kontrolės finansinio audito ataskaitos, 9 – valstybės kontrolės veiklos audito ataskaitos, 9 – kiti klausimai¹⁰⁵. Tačiau tenka pastebėti ir konstatuoti, kad šis komitetas daugiausiai dėmesio skiria Valstybės kontrolės valstybinio audito atliktų ataskaitų dėl atitinkamų institucijų finansinio (teisėtumo) audito rezultatų svarstymui bei vertinimui.

Komitetas Seimo Pirmininkės ir Seimo valdybos pavedimais atliko analizę apie Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei atskaitingų institucijų, VĮ „Registru centras“, VšĮ „Lietuvos radijas ir televizija“, Ministro Pirmininko tarnybos ir atskirų ministerijų, Vyriausybės įstaigų ir kitų

¹⁰³ Seimo audito komiteto 2008 m. rudens ir 2009 m. I ir I neeilinių sesijų darbo ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6655&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 02]

¹⁰⁴ Seimo audito komiteto 2009 m. pavasario sesijos darbo ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6655&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 02]

¹⁰⁵ Seimo audito komiteto 2009 m. rudens sesijos (2009 m. rugsėjo 10 d. – 2010 m. vasario 11 d.) darbo ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6655&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 02]

valstybės institucijų ir įstaigų, Valstybinės ligonių kasos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos taupymo priemonės. Komitetas atlikęs pastarąją analizę, atsižvelgdamas į sudėtingą valstybės finansinę situaciją ir siekdamas, kad dar efektyviau ir racionaliau būtų naudojamos iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos, 2009 m. lapkričio 25 d. priėmė sprendimą dėl 2010 metų valstybės biudžeto vykdymo nuolatinės parlamentinės kontrolės¹⁰⁶. Šiuo sprendimu komitetas nusprendė stiprinti nuolatinę asignavimų valdytojų išlaidų parlamentinę kontrolę. Stiprinimas pasireiškia tuo, kad asignavimų valdytojai kartą per ketvirtį (ne vėliau kaip per 10 darbo dienų pasibaigus ketvirčiui) Seimo Audito komitetui pateikia informaciją apie 2010 metų valstybės biudžeto vykdymą, atskirai nurodant išlaidas darbo užmokesčiui, išskiriant vadovų darbo užmokestį ir politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų darbo užmokestį, nurodant įstaigoje patvirtintą etatų skaičių, išlaidas transportui, reprezentacijai, kvalifikacijos kėlimui, studijoms, tyrimams, audito paslaugoms, komandiruotėms.

Teisės ir teisėtvarkos komiteto veiklos kryptys parlamentinės kontrolės atžvilgiu yra atlikti teisėsaugos institucijų, išskyrus teismus, veiklos parlamentinę kontrolę, rengti su tuo susijusias išvadas bei pasiūlymus; rengti ir teikti Seimui išvadas bei rekomendacijas dėl Teisingumo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos, prokuratūros ir kitų teisėsaugos institucijų veiklos¹⁰⁷. Komitetas 2008 m. rudens sesijos (2008 m. lapkričio 17 d. – 2009 m. kovo 9 d.) darbo metu svarstė 35 parlamentinės kontrolės klausimus¹⁰⁸, 2009 m. pavasario sesijos (2009 m. kovo 10 d. – 2009 m. rugsėjo 9 d.) darbo metu svarstė 64 parlamentinės kontrolės klausimus¹⁰⁹.

Nors dažnai komitetai svarsto ir vertina pateiktas ataskaitas, tačiau kai kurie komitetai bando savarankiškai aktyviau vykdyti jų kompetencijai priskirtą parlamentinę kontrolę. 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimu dėl pavedimo Lietuvos Respublikos Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui atlikti valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinį tyrimą¹¹⁰, Seimas pavadė komitetui ištirti ir nustatyti tam tikrus nutarime suformuluotus faktus. Komitete tyrimas buvo pradėtas, tačiau buvo susidurta su tuo, kad tuo metu galioję teisės aktai neleido visapusiškai ir efektyviai atlikti tyrimo, t. y., egzistavęs teisinis reguliavimas nesudarė galimybės teikti nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui reikalingų valstybės saugumo departamento dokumentų, būtinų tyrimui. 2006 m. gruodžio 19 d.

¹⁰⁶ Seimo audito komiteto 2009 m. lapkričio 25 d. sprendimas „Dėl 2010 metų valstybės biudžeto vykdymo nuolatinės parlamentinės kontrolės“. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7129&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 05]

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97

¹⁰⁸ Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto 2008 m. rudens sesijos (2008 m. lapkričio 17 d. – 2009 m. kovo 9 d.) darbo ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6221&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 05]

¹⁰⁹ Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto 2009 m. pavasario sesijos veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6221&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 05]

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl pavedimo Lietuvos Respublikos Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui atlikti valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinį tyrimą“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 107 – 4051

nutarimu¹¹¹, Seimas pritarė komiteto atlikto tyrimo išvadai. Išvadoje buvo paminėta, kad nenustatytas valstybės institucijų poreikio gauti VSD sukaupią ir įvertintą informaciją tam tikrais klausimais mechanizmas, nepakankamai vykdoma VSD kitoms institucijoms pateiktos informacijos panaudojimo rezultatų stebėseną; nėra patvirtinta operatyvinės informacijos pateikimo valstybės institucijoms ir pareigūnams tvarka, kurią numato Operatyvinės veiklos įstatymas (pagal 17 straipsnio 3 dalį „Įslaptintos operatyvinės informacijos pateikimo valstybės institucijoms ir pareigūnams tvarką nustato Vyriausybė“). Atitinkamų dokumentų nepateikimas trukdė komitetui atsakyti į Seimo suformuluotus klausimus. Po išvados patvirtinimo sekė Seimo nutarimas dėl Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui nepateiktų valstybės saugumo departamento dokumentų¹¹². Seimas, konstatuodamas, kad VSD nepateikė komitetui prašomų analitinių pažymų, ir todėl komitetas negalėjo išsamiai įvykdyti Seimo pavedimo ištirti galimą korupcinę verslo ir kitų interesų grupių bei užsienio šalių institucijų ir asmenų įtaką Valstybės saugumo departamento veiklai, politikams ir aukštiems valstybės pareigūnams, taip pat galimus korupcinius Valstybės saugumo departamento ir kitų valstybės pareigūnų ar tarnautojų bei politikų ryšius; pabrėždamas, kad informacija tokiais klausimais privalo būti teikiama parlamentiniam tyrimui, kad Seimas ir kitos valstybės institucijos galėtų tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę tarnauti žmonėms; vadovaudamasis Seimo statuto 49 straipsnio 9 punktu ir 56 straipsnio 1 ir 4 dalimis, nutatė pasiūlyti Valstybės saugumo departamentui, kaip Seimui atskaitingai valstybės institucijai, iki 2007 m. sausio 10 d. pateikti Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui (toliau – Komitetas) departamento turimą, Komiteto prašytą ir iki šiol negautą būtiną analitinę medžiagą. Tačiau šis Seimo priimtas nutarimas nebuvo įgyvendintas taip pat motyvuojant tuo, kad esamas teisinis reglamentavimas nesudaro galimybės teikti Komitetui dokumentų, nurodytų Valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinio tyrimo išvados ir Seimo nutarime „Dėl Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui nepateiktų Valstybės saugumo departamento dokumentų“.

Susiklosčiusi situacija, kai Valstybės saugumo departamentas atsisako vykdyti Seimo priimtą sprendimą pateikti parlamentinę kontrolę vykdančiam Seimo komitetui prašomus dokumentus, o Seimo ir Seimo komitetų priimtų sprendimų nevykdymas apriboja komiteto galimybes įgyvendinti jam priskirtas parlamentinės kontrolės funkcijas, taip pat siekdamas efektyvaus ir įvairiapusio tyrimo, nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas ėmėsi savarankiškų veiksmų susidariusiai situacijai išspręsti. 2009 m. rugsėjo 30 d. buvo priimtas nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto sprendimas

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinio tyrimo išvados // Valstybės žinios, 2006. Nr. 144 – 5465

¹¹² Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui nepateiktų valstybės saugumo departamento dokumentų“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 144 – 5467

dėl Seimo priimtų sprendimų įgyvendinimo¹¹³. Jame nuspręsta ne tik apie susiklosčiusią situaciją informuoti Lietuvos Respublikos Prezidentę, bet ir per 2009 m. Seimo III (rudens) sesiją parengti teisės aktų projektus, užtikrinančius efektyvesnę Valstybės saugumo departamento ir kitų operatyvinės veiklos subjektų veiklą bei jų parlamentinę kontrolę. Teikdamas atitinkamų įstatymų projektus komitetas pasinaudojo Seimo statuto 63 straipsnio 1 punkte numatyta jo kompetencija, t. y., komitetas turi teisę svarstyti ir rengti įstatymų bei kitų teisės aktų projektus krašto apsaugos, valstybės saugumo, civilinės saugos, valstybės sienų apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijos Specialiųjų tyrimų tarnybos klausimais.

Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas pateikė Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 3, 17 straipsnių ir penktojo skirsnio pavadinimo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą¹¹⁴. Pateiktame įstatymo projekte siūloma pakeitus 17 įstatymo straipsnio „Įslaptintos operatyvinės ir jos pagrindu parengtos kitos įslaptintos informacijos perdavimas ir panaudojimas“ 3 dalį, įslaptintą operatyvinę informaciją teikti susipažinti Lietuvos Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Ministrui Pirmininkui, taip pat operatyvinės veiklos kontrolę vykdančioms valstybės institucijoms ar šios veiklos kontrolę vykdyti įgaliotiems asmenims, esant motyvuotam jų rašytiniam prašymui, jeigu jiems teisės aktuose nustatytoms funkcijoms įgyvendinti ar sprendimams priimti nepakanka pateiktos susipažinti įslaptintos informacijos, parengtos operatyvinės informacijos pagrindu. Seimui priėmus šį siūlomą įstatymo projektą, neliko teisinių kliūčių valstybės saugumo departamentui pateikti prašomus dokumentus. 2010 m. rugpjūčio 19 d. šie dokumentai buvo perduoti¹¹⁵.

Iš komitetams suteiktų funkcijų darytina išvada, kad Seimo komitetai gali būti svarbiausiu ir efektyviausiu parlamentinės kontrolės įgyvendintoju. Tačiau dauguma Seimo komitetų, turėdami savo veiklos kryptyse numatytą ir parlamentinės kontrolės vykdymo funkciją, daugeliu atvejų apsiriboja tik atitinkamų institucijų pateiktų ataskaitų svarstymu, o vykdoma parlamentinė kontrolė yra nenuolatinė. Tik atskirais atvejais imamasi aktyvių savarankiškų veiksmų.

Pastebėtina, kad teisės aktų netobulumas stabdo efektyvų parlamentinės kontrolės vykdymą. Dr. G. Kalinauskas išsako nuomonę, kad „tobulinant teisės normas, reglamentuojančias Seimo komitetų vykdomą parlamentinę kontrolę, būtina apibrėžti kontrolinių santykių apimtį, nustatyti teisinės galimybes komitetams ne tik gauti informaciją, bet ir atskirais atvejais teikti imperatyvius

¹¹³ Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto 2009 m. rugsėjo 30 d. sprendimas „Dėl Seimo priimtų sprendimų įgyvendinimo“. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7373&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 06]

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 3, 17 straipsnių ir penktojo skirsnio pavadinimo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas XIP – 1705(2)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375767&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 11 06]

¹¹⁵ Valstybės saugumo departamento pranešimai <http://www.vsd.lt/Page.aspx?pageID=193> [žiūrėta 2010 11 06]

nurodymus.¹¹⁶ Tačiau šis pasiūlymas kritikuotinas konstitucingumo aspektu. Ne viename iš savo nutarimų, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustatytas konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija šių įgaliojimų perimti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Taip pat pabrėžtina, kad „Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją. <...> parlamentinė demokratija nėra „konvento valdymas“, ji nėra tokia sistema, kur parlamentas tiesiogiai organizuoja kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbą arba gali bet kada įsikišti į bet kurios viešąją valdžią įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnų) veiklą. Parlamentinė demokratija nėra ir tokia sistema, kur parlamentas, esant nors menkiausiai dingsčiai, gali kontroliuoti bet kokius tokių institucijų (jų pareigūnų) sprendimus, inicijuoti sankcijų taikymą atitinkamiems asmenims, juo labiau pats priimti sprendimus už atitinkamą kompetenciją turinčias valstybės ar savivaldybių institucijas (jų pareigūnus), t. y. priimti tokius sprendimus, kuriuos gali priimti tik atitinkamą kompetenciją turinčios valstybės institucijos (jų pareigūnai), pavyzdžiui, teismai, prokurorai, Valstybės kontrolė, ikiteisminio tyrimo institucijos, įstatymuose numatyti operatyvinės veiklos subjektai“¹¹⁷. Todėl sutikimas su nuomone, jog tobulinant teisės normas, reglamentuojančias Seimo komitetų vykdomą parlamentinę kontrolę, būtina apibrėžti kontrolinių santykių apimtį, nustatyti teisinės galimybes komitetams ne tik gauti informaciją, bet ir atskirais atvejais teikti imperatyvius nurodymus, reikštų kitokį Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją, interpretavimą. Ir kaip yra 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime pažymėjęs Konstitucinis teismas, „kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją (*inter alia* nuostatų, kuriomis yra grindžiama galimybė sudaryti Seimo laikinąsias tyrimo komisijas), interpretavimas neišvengiamai paneigtų konstitucinius atsakingo valdymo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, demokratijos principus, Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekį, sudarytų prielaidas nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes“¹¹⁸.

¹¹⁶ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 166

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993 – 2009 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ; [sudarytojai Egidijus Jarašiūnas, Kęstutis Jankauskas, Viktorija Staugaitytė]. – Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 651

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 127 - 4849

4.5. Seimo komisijų vykdoma parlamentinė kontrolė

Lietuvos Respublikos Seimo statuto dvyliktasis skirsnis yra skirtas Seimo komisijoms. Statuto 71 straipsnio 1 dalis numato, kad Seimas, pripažinęs būtinybę, gali sudaryti nuolat veikiančias komisijas specialioms problemoms nagrinėti arba sudaryti laikinąsias tyrimo, kontrolės, revizijos, parengiamąsias, redakcines ir kitokias laikinąsias komisijas kokiam nors klausimui iširti, parengti ar kitiems Seimo pavedimams atlikti. Šiose darbo dalyje bus nagrinėjamos nuolat veikiančios komisijos.

Statuto 25 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Seime sudaromos nuolat veikiančios Etikos ir procedūrų komisija, Peticijų komisija, Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija ir kitos komisijos. Šiuo metu, be nuolat veikiančių Statuto 25 straipsnio 2 dalyje minimų komisijų, yra sudarytos šios komisijos¹¹⁹:

- Antikorupcijos komisija
- Atominės energetikos komisija
- Jaunimo ir sporto reikalų komisija
- Jūrinių ir žuvininkystės reikalų komisija
- Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija
- Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija
- Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuo okupacijos nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisija

Toliau darbe bus analizuojama nuolatinė Seimo operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija ir atskiru Seimo nutarimu sudaryta antikorupcijos komisija.

Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija yra nuolat veikianti Seimo komisija. Šios komisijos sudarymą reglamentuoja Seimo statuto 80⁽¹⁾ 1 dalis. Komisija sudaroma iš 7 Seimo narių, išlaikant frakcijų proporcinio atstovavimo principą. Nuostata, numananti, kad ši komisija sudaroma iš septynių Seimo narių, yra ydinga, nes tokiu būdu praktiškai varžomos galimybės joje dalyvauti visų Seimo frakcijų ar kitų grupių atstovams¹²⁰. Šiuo metu Seime yra 8 frakcijos:

1. Darbo partijos frakcija
2. Frakcija „Tvarka ir teisingumas“
3. Jungtinė (Liberalų ir centro sąjungos ir Tautos prisikėlimo partijos) frakcija
4. Krikščionių partijos frakcija
5. Liberalų sąjūdžio frakcija

¹¹⁹ Komisijų sąrašas. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6116&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 07]

¹²⁰ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 171

6. Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija
7. Mišri Seimo narių grupė
8. Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų frakcija

Dar dvi frakcijos, t. y., liberalų ir centro sąjungos frakcija ir tautos prisikėlimo partijos frakcija, kaip atskiros frakcijos veikė iki 2010 m. rugsėjo 20 d. Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos sudėtį sudaro atstovai iš Krikščionių partijos frakcijos (1 atstovas), Liberalų sąjūdžio frakcijos (1 atstovas), Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos (2 atstovai), frakcijos „Tvarka ir teisingumas“ (1 atstovas), Jungtinės (Liberalų ir centro sąjungos ir Tautos prisikėlimo partijos) frakcijos (1 atstovas), Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijos (1 atstovas)¹²¹. Dvi Seimo frakcijos – darbo partijos frakcija ir mišri Seimo narių grupė – komisijoje nėra atstovaujamos. Pastebėtina, kad Seimo frakcijos – tai politinio pobūdžio Seimo struktūriniai padaliniai, paprastai sudaromi pagal Seimo narių partinę priklausomybę. Svarbiausia Seimo frakcijų funkcija – parlamentarų politinės valios subrandinimas ir jos suformavimas¹²². Atsižvelgiant į tai, verta sutikti su dr. G. Kalinausko išsakyta nuomone, kad komisijos sudarymas tik iš septynių Seimo narių yra ydingas, ir Seimo statuto straipsnio nuostata taisytina.

Komisijos veiklos uždaviniai ir teisės, komisijos priimami sprendimai, komisijos narių teisės ir pareigos yra nustatyti Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme¹²³. Šio įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje nurodomi šie komisijos uždaviniai:

- 1) kontroliuoti konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą vykdant operatyvinę veiklą;
- 2) prižiūrėti, ar operatyvinės veiklos subjektų veikla atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, analizuoti operatyvinės veiklos subjektų finansinių išteklių naudojimo veiksmingumą ir racionalumą;
- 3) teikti pasiūlymus Seimui, Vyriausybei ir kitoms institucijoms dėl teisės aktų, reglamentuojančių operatyvinę veiklą, priėmimo ir tobulinimo;
- 4) analizuoti operatyvinę veiklą reglamentuojančių teisės norminių aktų būklę, taip pat ar šie aktai atitinka įstatymų reikalavimus;
- 5) tirti šiurkščius Operatyvinės veiklos įstatymo pažeidimo bei operatyvinės veiklos subjektų nustatytų veiklos ribų peržengimo atvejus ir analizuoti operatyvinės veiklos pagrįstumą bei tikslingumą.

¹²¹ Seimo operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos sudėtis. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6167&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 07]

¹²² Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 219

¹²³ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2002. Nr. 65 – 2633

Komisija, įgyvendindama savo uždavinius, bei įstatyme jai suteiktas teises, gali priimti sprendimus atkreipti pareigūnų ir kitų valstybės tarnautojų dėmesį į įstatymų nesilaikymą bei kitus pažeidimus ir reikalauti pašalinti nustatytus trūkumus. Taip pat komisija turi teisę perduoti tyrimo medžiagą teisėsaugos institucijoms, prašyti, kad būtų atliktas tarnybinis patikrinimas ir sprendžiamas klausimas dėl atsakomybės, siūlyti skirti tarnybines nuobaudas netinkamai pareigas einantiems pareigūnams ar sustabdyti jų veiklą, kol bus priimtas sprendimas dėl tyrimo rezultatų.

Šios komisijos uždaviniai yra iš tiesų reikšmingi. Tačiau iš viešai skelbiamos ir prieinamos komisijos informacijos matyti, kad komisijos veikla yra labai epizodiška bei nenuosekli. Pastebėtina, kad egzistuojantis teisinis reguliavimas neleidžia tinkamai vykdyti parlamentinę kontrolę. Operatyvinės veiklos įstatymo 23 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad komisijai draudžiama susipažinti su operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių tapatybę nustatančiais duomenimis bei detalioje informacija apie šių dalyvių kiekybinę ir personalinę sudėtį, operatyvinio tyrimo bylomis ir operatyvinių veiksmų atlikimo taktika. Todėl „operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija negali susipažinti su pagrindiniais dokumentais, kurie galėtų atskleisti daromus piktnaudžiavimus ar neteisėtus veiksmus. Ši komisija neturėdama informacijos negalės nustatyti pažeidimų, išskyrus tuos, kurie jau bus pavišinti ir pateikti spaudoje ar televizijoje, t. y., po pažeidimo fakto“¹²⁴.

Kadangi egzistuojantis teisinis reglamentavimas neleidžia tiek operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijai, tiek kitiems Seimo komitetams, vykdančioms teisėsaugos institucijoms parlamentinę kontrolę, tinkamai įgyvendinti pavestas funkcijas, Lietuvos Respublikos Seimo valdyba sudarė kelias darbo grupes atitinkamų teisės aktų projektams parengti. 2010 m. gegužės 12 d. sprendimu Seimo valdyba sudarė darbo grupę dėl Seimo Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos ir Seimo komitetų, vykdančių teisėsaugos institucijų parlamentinę kontrolę, statuso ir jų veiklos tobulinimo¹²⁵. Darbo grupei pavesta parengti ir pateikti Seimo valdybai reikalingų teisės aktų projektus. Ši darbo grupė parengė ir pateikė Seimo statuto 25, 71, 74 ir 80¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo projektą¹²⁶. Šio pateikto projekto svarbiausi akcentai:

- operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos pavadinimo pakeitimas į Žvalgybos ir saugumo tarnybų veiklos parlamentinės kontrolės komisiją;

¹²⁴Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: smprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 172

¹²⁵ Seimo valdybos 2010 m. gegužės 12 d. sprendimas „Dėl darbo grupės dėl Seimo operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos ir Seimo komitetų, vykdančių teisėsaugos institucijų parlamentinę kontrolę, statuso ir jų veiklos tobulinimo sudarymo“. Lietuvos Respublikos Seimas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=374373&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2010 11 07]

¹²⁶ Seimo statuto 25, 71, 74 ir 80¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo projektas. Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381319 [žiūrėta 2010 11 07]

• keičiama komisijos sudarymo tvarka ir komisijos narių skaičius – komisija sudaroma iš 5 narių. 3 komisijos narius bendru sutarimu siūlo parlamentinę daugumą sudarančios frakcijos, 2 – Seimo opozicijos frakcijos. Atkreiptinas dėmesys, kad projekte siūloma komisijos nariais partijų (frakcijų) vadovams ar jų įgaliotiems asmenims į komisijos narius nesiūlyti Seimo narių, išrinktų į Seimą pirmai kadencijai, išskyrus buvusius valstybės politikus, taip pat asmenis, ėjusius teisėjų ar prokurorų pareigas. Pretendentai į komisijos narius turi būti nepriekaištingos reputacijos ir iki siūlymo į komisijos narius nustatyta tvarka būti gavę leidimą susipažinti su visiškai slapta informacija.

2010 m. gegužės 12 d. Seimo valdybos sprendimu sudaryta dar viena darbo grupė. Šiai darbo grupei pavesta parengti Operatyvinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projektą¹²⁷. Numatytas įstatymo projekto pateikimas – 2010 m. gruodžio 1 d. Todėl negalime išsamiau paanalizuoti siūlomų pakeitimų.

Seimo antikorupcijos komisija sudaryta atskiru Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu. Šios komisijos uždaviniai, teisės, komisijos narių teisės, komisijos darbo organizavimo tvarka, komisijos sprendimų priėmimas ir kt., yra numatyta atskirame Lietuvos Respublikos Seimo antikorupcijos komisijos įstatyme¹²⁸. Komisija:

- 1) nagrinėja korupcijos ir su ja susijusius reiškinius bei atvejus, priima sprendimus nagrinėjamaiais klausimais ir kontroliuoja, kaip institucijos juos vykdo;
- 2) analizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių sprendimus, sudarančius sąlygas korupcijai bei nusikaltimams ir kitiems teisės pažeidimams ūkio ir finansų sistemose, siekia, kad tokie sprendimai būtų panaikinti;
- 3) teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei ir kitoms institucijoms dėl teisės aktų priėmimo ir tobulinimo, korupcijos, ekonominių ir finansinių nusikaltimų bei kitų teisės pažeidimų prevencijos ir užkardymo.

Įgyvendindama jai priskirtus uždavinius, komisija turi teisę gauti reikalingą informaciją iš ministerijų, Generalinės prokuratūros prie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Valstybės kontrolės, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo departamento bei kitų valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių, įstaigų ir organizacijų; siūlyti išvardintoms institucijoms atlikti patikrinimus; kviestis į posėdžius valstybės pareigūnus ir tarnautojus, kitus asmenis. Naudodamasi suteiktomis teisėmis, komisija negali kištis į teisėsaugos institucijų ir teismų veiklą.

Korupcija suprantama kaip piktnaudžiavimas patikėta galia siekiant asmeninės naudos. Ir tai nėra vien besivystančių šalių problema. Skandalai krečia ir aukščiausią išsivystymo lygį pasiekusias šalis.

¹²⁷ Seimo valdybos 2010 m. gegužės 12 d. sprendimas „Dėl darbo grupės dėl operatyvinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“. Lietuvos Respublikos Seimas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383760&p_query=darbo%20grup%EB%20Stasys%20%D0edbaras&p_tr2=2 [žiūrėta 2010 11 08]

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo antikorupcijos komisijos įstatymas. Valstybės žinios, 2001. Nr. 92 – 3209

Transparency International atliktame korupcijos suvokimo indekso 2010 m. tyrime, Lietuvai buvo skirta 5 balai ir 46 vieta 178 šalių lentelėje¹²⁹. Esama padėtis vertinama dešimties balų skalėje nuo nulio iki 10, kai 0 reiškia absoliučiai korumpuotą šalį, o 10 – labai skaidrią valstybę. Todėl Antikorupcijos komisijos egzistavimas leidžia kontroliuoti viešojo sektoriaus, t. y., valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių sprendimus, sudarančius sąlygas korupcijai bei nusikaltimams ir kitiems teisės pažeidimams ūkio ir finansų sistemose. Šios komisijos funkcijas galėtume pavadinti labai specifinėmis, o atliekamą parlamentinę kontrolę - susijusią tik su viena konkrečia sritimi.

Pažvelkime į komisijos veiklą iš praktinės pusės. Remiantis pateikta 2008 metų komisijos veiklos ataskaita¹³⁰, išskirtini šie nagrinėti klausimai:

- dėl Valstybės institucijų nesugebėjimo laiku baigti žemės reformą;
- svarstyto ir patvirtintos komisijos išvados dėl Nacionalinio stadiono statybos;
- atskiriems klausimams spręsti sudarytos 6 laikinosios darbo grupės;
- pateiktos išvados dėl atitinkamų įstatymų projektų.

2009 m. komisijos veiklos ataskaitoje akcentuojama, kad komisija nagrinėjo klausimus susijusius su „VšĮ Vilnius – Europos kultūros sostinė“ 2009 metų veikla, Vilniaus apskrities viršininko administracijos Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento pareigūnų jų kompetencijai priskirtų funkcijų nevykdymo, Vilniaus miesto savivaldybės AB „Šilumos tinklai“ ir UAB „Vilniaus energija“ sutarties ir pan. Sudarytos 5 laikinosios darbo grupės¹³¹.

¹²⁹ Transparency international korupcijos suvokimo indeksas 2009

http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=11027&Itemid=24 [žiūrėta 2010 11 08]

¹³⁰ Seimo Antikorupcijos komisijos 2008 m. veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6368&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 08]

¹³¹ Seimo Antikorupcijos komisijos 2009 m. veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos Seimas

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6368&p_k=1 [žiūrėta 2010 11 08]

4.6. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymas ir vykdoma parlamentinė kontrolė

Seimo laikinosios tyrimų komisijos laikomos vienu iš labiausiai paplitusių ir dažniausiai naudojamų parlamentinės kontrolės instrumentų. Nors toks parlamentinės kontrolės instrumentas nėra tiesiogiai įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, „tačiau konstitucinė doktrina ją priskiria svarbioms implicitiškai Konstitucijoje įtvirtintoms konstitucinėms Seimo kontrolės funkcijoms.“¹³² Kai kurių šalių Konstitucijos *expressis verbis* įtvirtinta nuostata, susijusias su šiuo parlamentinės kontrolės instrumentu. Latvijos Respublikos Konstitucijos 26 straipsnyje numatyta, kad parlamentas (Saeima) gali sudaryti parlamentinio tyrimo komitetus apibrėžtiems reikalams atlikti, jei to prašo ne mažiau kaip 1/3 parlamento narių¹³³. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 111 straipsnyje numatoma, kad parlamentas gali sudaryti tyrimo komitetus tam tikram klausimui ištirti¹³⁴.

Lietuvoje Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo ir darbo tvarką, jų teises, uždavinius bei priimtus sprendimus reglamentuoja Seimo statuto dvyliktasis skirsnis „Seimo komisijos“¹³⁵ ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas¹³⁶.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo teisė kyla tik iš Seimo. Seimo statuto 73 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad iniciatyvos teisę sudaryti laikinąsias tyrimo komisijas turi:

- Seimo valdyba
- komitetai
- frakcijos
- ne mažesnė kaip ¼ Seimo narių grupė

Vieno iš aukščiau išvardintų subjektų, turinčių iniciatyvos teisę sudaryti laikinąją tyrimo komisiją, pateikta iniciatyva dar nereikia tokios komisijos sudarymo. Seimas turi pritarti pateiktam nutarimo projektui dėl atitinkamos komisijos sudarymo. Todėl laikinosios tyrimų komisijos įgaliojimai atsiranda tik iš Seimo, „kaip Tautos atstovybės, akto – Seimo valios pareiškimo, o ne iš kokios nors Seimo struktūrinio padalinio ar kokios nors Seimo narių grupės valios ar ketinimo pareiškimo. Todėl tik Seimas gali spręsti, ar sudaryti Seimo laikinąją tyrimo komisiją tam tikru klausimu, ar jos nesudaryti, gali nustatyti jos sudėtį, uždavinius, ir t.t.“¹³⁷.

¹³² Birmontienė T. Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 141

¹³³ Latvijos Respublikos Konstitucija <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=8> [žiūrėta 2010 11 13]

¹³⁴ Lenkijos Respublikos Konstitucija <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> [žiūrėta 2010 11 13]

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 33 – 943

¹³⁷ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 175

Laikinosios tyrimo komisijos sudaromos Seimo frakcijų proporcinio atstovavimo principu, komisiją sudaro ne mažiau kaip 5 nariai. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme numatyta, kad komisijos niekada negali sudaryti vienos Seimo narių frakcijos atstovai. Kadangi frakcijos – tai politinio pobūdžio Seimo struktūriniai padaliniai, paprastai sudaromi pagal Seimo narių partinę priklausomybę, logiška, kad įstatymiškai yra įtvirtintas draudimas komisiją sudaryti tik iš vienos Seimo narių frakcijos atstovų. Priešingu atveju, galimi atvejai, kad atliekamas tyrimas taptų politizuotas, ir atspindintis tik vienos pusės nuomonę.

Seimas tam tikrais atvejais gali nustatyti ir kitokią komisijų sudarymo tvarką, tačiau niekada jų negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai. Manytina, kad ši Seimo statuto 71 straipsnio 7 dalyje numatyta nuostata yra ydinga. Seime esant stipriai daugumai, ji, sudarydama laikinąsias tyrimo komisijas, lengvai gali šia nuostata disponuoti. Todėl verta pritarti dr. G. Kalinausko išsakytai nuomonei, kad „turi būti numatyti išimtiniai atvejai ir baigtinis sąrašas, kai Seimas gali nustatyti kitokią šių komisijų sudarymo tvarką, nekeičiant iniciatyvos subjektų“¹³⁸.

Statuto 73 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad jeigu ne mažesnė kaip ¼ Seimo narių grupė raštu pareikalauja sudaryti laikinąją kontrolės ar tyrimo komisiją, tokią komisiją Seimas turi sudaryti artimiausio posėdžio metu. Kyla klausimas, ar visais atvejais esant ¼ Seimo narių grupės pareiškimui Seimas tokią komisiją privalo sudaryti? Šiuo atveju labai svarbus yra laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo konstitucinis pagrindimas, nes vien iniciatyvos teisės pareiškimas nereiškia, kad laikinoji tyrimo komisija privalo būti sudaryta.

Statuto 73 straipsnio 3 dalies konstitucingumu buvo suabejota, ir kreiptasi į Konstitucinį Teismą. Teismas konstatavo, kad „visais atvejais, kai yra inicijuojamas Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymas, *inter alia* tada, kai sudaryti tokią komisiją raštu pareikalauja ne mažesnė kaip ¼ Seimo narių grupė, Seimas turi įgaliojimus ne tik sudaryti tokią komisiją, bet ir nuspręsti jos nesudaryti. Tačiau vien pažodinis aiškinimas, esą ne mažesnei kaip ¼ Seimo narių grupei raštu pareikalavus sudaryti laikinąją tyrimo komisiją Seimas neturi kito pasirinkimo, kaip tik sudaryti tokią komisiją, reikštų, kad yra nepaisoma Seimo nario laisvo mandato, suponuojančio *inter alia* Seimo nario teisę savo nuožiūra balsuoti priimant bet kurį Seimo sprendimą, taigi ir sprendimą dėl bet kurios Seimo laikinosios komisijos sudarymo; toks aiškinimas taip pat reikštų, kad ¼ arba didesnė Seimo narių grupė gali primesti savo valią visam Seimui – Tautos atstovybei, net jeigu didesnė Seimo narių dalis minėtos iniciatyvos nepalaiko“¹³⁹. Taip pat Teismas atkreipė dėmesį, kad „vien pažodinis aiškinimas, esą ne mažesnei kaip ¼ Seimo narių grupei raštu pareikalavus sudaryti laikinąją tyrimo komisiją

¹³⁸ Ten pat. P.174

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 38 – 1350

Seimas privalo sudaryti tokią komisiją, reikštų ir tai, kad minėta komisija turi būti sudaryta net ir tuo atveju, kai siūloma Seime ištirti tokį klausimą, kuris pagal Konstituciją Seime negali būti tiriamas¹⁴⁰.

Tačiau Europos valstybėse egzistuoja ir kitoks reglamentavimas. Bundestagas turi teisę, o pareikalavus ketvirtadaliui jo narių, privalo paskirti tyrimo komisiją, kuri viešojo nagrinėjimo procese surenka reikiamus įrodymus. Posėdžiai gali būti ir uždari¹⁴¹. Tuo tarpu prof. E. Šileikis, remdamasis Austrijos pavyzdžiu bei Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimu, daro išvadas, kad „konstitucinis demokratijos principas ir iš jo kildintinas laisvojo mandato bei parlamentinės opozicijos (pripažinimo, garantijų įtvirtinimo) principas: pirma, nėra absoliutus, palyginti su kitu demokratijos elementu – parlamentinės daugumos principu. Abu principai turi būti derinami, nepriešinami, nė vienam iš jų besąlygiškai nesuteikiant pirmumo; antra, negali būti teisiniu lygmeniu iškeliamas aukščiau už parlamentinės daugumos principą tiek įstatymų leidyboje, tiek parlamentinėje kontrolėje“¹⁴².

Jau pats Seimo laikinųjų tyrimo komisijų pavadinimas suponuoja, kad tai nėra nuolatinio pobūdžio Seimo struktūrinis padalinys, o sudaromas tik tuo atveju, kai Seimas pripažįsta būtinybę ištirti valstybinės svarbos klausimus. Pastebėtina, kad nei valstybinės svarbos klausimų apibrėžimo, nei valstybinės svarbos klausimų baigtinio sąrašo Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nėra numatyta. Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime nurodė, „Seimas pagal įstatymą turi įgaliojimus Seimo laikinąją tyrimo komisiją sudaryti ne bet kokiam, o tik ypatingam, t. y., valstybinės svarbos, klausimui ištirti. Taigi kiekvienu konkrečiu atveju Seimas, prieš sprenddamas dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo, privalo apsvarstyti ir įvertinti, ar klausimas iš tikrųjų yra valstybinės svarbos“¹⁴³. Galima daryti prielaidą, kad valstybinės svarbos klausimai – tai tokios ypatingos valstybės sritys, apimančios klausimus susijusius su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, valstybės saugumu, finansiniu stabilumu ir pan. Tačiau laikinųjų tyrimo komisijų sudarymas neturi sudaryti tokių situacijų, kurių metu laikinosioms tyrimo komisijoms būtų pavedama ištirti tokius dalykus, „kuriuos tiriant būtų įsiterpiama į kitų viešąją valdžią vykdančių, taip pat kitų Konstitucijoje ir (arba) įstatymuose numatytų valstybės bei savivaldybių institucijų įgaliojimus“¹⁴⁴.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97

¹⁴¹ Užsienio šalių konstitucijos – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 56

¹⁴² Šileikis E. Parlamentinės kontrolės aktualijos ir naujos mokslinės sampratos poreikis Lietuvoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 388

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl 2006 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 127 – 4849

¹⁴⁴ Birmontienė T. Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 145

Statuto 73 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad laikinosios tyrimo komisijos iniciatoriai turi pateikti Seimui nutarimo dėl laikinosios tyrimo komisijos sudarymo projektą, kuriame nurodomas tokios komisijos sudarymo tikslas, uždaviniai ir jos įgaliojimai. Panagrinėjus priimtus nutarimus dėl laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo matyti, kad laikomasi Statuto reikalavimo.

2010 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos galimai neteisėtam politinių ir interesų grupuočių poveikiui teisėsaugos institucijoms ir jų atliekamiems tyrimams bei galimam sąmoningam trukdymui pareigūnams tirti nusikalstamas veikas ištirti sudarymo¹⁴⁵. Laikantis Statuto reikalavimų, suformuluotas komisijos sudarymo tikslas, komisijos uždaviniai. Ši komisija įpareigota ištirti ir nustatyti:

- 1) ar yra požymių, kad politinės ir interesų grupuotės daro galimai neteisėtą poveikį teisėsaugos institucijoms dėl atliekamų tyrimų;
- 2) ar yra požymių, kad teisėsaugos institucijoms sąmoningai trukdoma atlikti nusikalstamų veikų tyrimus.

Atlikdama tyrimą komisija nagrinėjo 2005–2010 metų įvykius, o baigusi tyrimą, Komisija buvo įpareigota pateikti pasiūlymus, kaip tobulinti parlamentinę teisėsaugos institucijų kontrolę.

Tačiau praktikoje egzistuoja ir tokių pavyzdžių, iš kurių matyti, kad sudarant komisiją nesuformuluojamas jos sudarymo tikslas, atliekamo tyrimo uždaviniai, komisijos įgaliojimai. 2003 m. lapkričio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime dėl laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui sudarymo, nėra numatyta nei komisijos sudarymo tikslo, nei komisijai iškeltų uždavinių, nei numatytų įgaliojimų. Nutarime nurodoma tik komisijos narių sudėtis, komisijos pirmininko paskyrimas, ir komisijos įgaliojimų trukmė¹⁴⁶. Nors Seimo priimame nutarime dėl laikinosios tyrimo komisijos sudarymo dažnai yra numatomas tos komisijos įgaliojimų laikotarpis, tačiau Seimo statuto 71 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu sudarymo metu nebuvo aiškiai apibrėžtas komisijos įgaliojimų laikas, komisijos veikla nutraukiama Seimo nutarimu, kai pavesti uždaviniai yra įvykdyti. Tačiau valstybinės svarbos klausimai, dėl kurių ir sudaromos laikinosios tyrimo komisijos, turėtų būti sprendžiami konkretų bei apibrėžtą laikotarpį, o Statuto 71 straipsnio 2 dalis sudaro prielaidas tokioms situacijoms, kurių metu gali būti nenumatomas komisijos įgaliojimų laikotarpis, o „vieną kartą sudarytos komisijos veiklą galima atnaujinti neribotam laikui iki pat Seimo kadencijos pabaigos“¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos galimai neteisėtam politinių ir interesų grupuočių poveikiui teisėsaugos institucijoms ir jų atliekamiems tyrimams bei galimam sąmoningam trukdymui pareigūnams tirti nusikalstamas veikas ištirti sudarymo“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 58 – 2834

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui sudarymo“ // Valstybės žinios, 2003. Nr. 104 – 4653

¹⁴⁷ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 180

Aptarus Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo iniciatyvos teisę, jų sudarymo tvarką ir tiriamus klausimus, svarbu atkreipti dėmesį ir į komisijos priimamų išvadų teisinę prigimtį. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 8 straipsnyje numatyta, kad komisijos tyrimo rezultatai surašomi išvados projekte. Jame nurodoma tyrimo metu išaiškintos aplinkybės, surinkti įrodymai bei pateikiamas situacijos teisinis įvertinimas. Apibendrintai galima pasakyti, kad „Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvados paskirtis – pateikti Seimui informaciją komisijos ištirtu valstybinės svarbos klausimu, kad šis galėtų priimti atitinkamus sprendimus“¹⁴⁸.

Apsvarsčiusi išvados projektą, komisija gali:

- 1) nuspręsti perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai;
- 2) pasiūlyti valstybės valdymo, savivaldos institucijoms patraukti pažeidimus padariusius asmenis drausminėn atsakomybėn arba spręsti, ar šie asmenys tinka einamoms pareigoms;
- 3) konstatuoti, kad, komisijos nuomone, nebuvo atlikti veiksmai ar priimti sprendimai, kuriuos komisijai pavesta ištirti, taip pat, kad atlikti veiksmai ar priimti sprendimai neprieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams.

Komisijos išvados projekte nurodomos ne tik atlikto tyrimo metu išaiškintos aplinkybės, surinkti įrodymai, tačiau ir pateikiamas situacijos teisinis įvertinimas. Tačiau teisinis įvertinimas nėra tapatus teisiniui kvalifikavimui, kurio metu reikalaujama nustatyti tik juridinę reikšmę turinčias aplinkybes. Teisinis įvertinimas – bendrinė sąvoka. Ši formuluotė reiškia ne tai, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi arba gali konstatuoti minėtų veiksmų, sprendimų, aplinkybių atitiktį ar neatitiktį teisės aktams, o tai, kad minėti veiksmai, sprendimai turi būti ištirti, kitos su tirtu klausimu susijusios aplinkybės turi būti išaiškintos ir kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos tyrimo rezultatai turi būti surašyti taip, kad jų pagrindu būtų galima priimti teisinius sprendimus – priimti atitinkamus teisės aktus arba jų nepriimti¹⁴⁹. Valstybinės svarbos klausimai, kaip buvo minėta anksčiau, gali būti labai įvairaus pobūdžio, t. y., tiek susiję su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, tiek su valstybės saugumu, finansiniu stabilumu ir pan. Pagal Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymą, laikinosios tyrimo komisijos yra sudaromos valstybinės svarbos klausimams ištirti, o šie klausimai gali būti labai įvairūs, taip pat ir tokie, kurių sprendimą lemia ne teisiniai, bet ekonominiai, socialiniai ir kitokie vertinimai, tikslingumo sumetimais¹⁵⁰. Todėl pritartina dr. G. Kalinausko išsakytai nuomonei, kad „atsižvelgiant į

¹⁴⁸ Ten pat. P. 191

¹⁴⁹ Ten pat. P. 191

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX – 1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“ // Valstybės žinios, 2004. Nr. 81 – 2903

tirtos situacijos pobūdį, <...>, kokie buvo šios komisijos uždaviniai, jos išvados projekte pateikiamas situacijos vertinimas objektyviai gali būti ir kitoks, ne teisinis¹⁵¹.

Seimo laikinosios tyrimo komisijos parengtai išvadai turi pritarti ne tik tos komisijos nariai, tačiau ir Seimas Statuto nustatyta tvarka posėdyje priimdamas nutarimą. Seimas gali tiek pritarti, tiek ir nepritarti laikinosios tyrimo komisijos parengtoms išvadoms. Komisijos išvados Seimo nesaisto ir jis sprendžia savo nuožiūra. Galimas pritarimas, pritarimas su išlygomis ar nepritarimas parengtoms išvadoms sietinas su tuo, kad „komisijos veikla sietina su viso Seimo, o ne kokios nors jos dalies įgaliojimais“¹⁵².

Seimas – tai politinės valdžios institucija, kuriame priimami politiniai, daugumos nulemti sprendimai. Todėl Seimas, nusprendęs pritarti savo sudarytos laikinosios tyrimo komisijos išvadai, nepriima kitoms valstybės institucijoms (įskaitant ikiteisminio tyrimo institucijas, prokuratūrą, teismus) privalomo sprendimo dėl savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos ištirtų veiksmų, sprendimų, aplinkybių atitikties ar neatitikties teisės aktams – jis tik išdėsto savo požiūrį į savo sudarytos laikinosios tyrimo komisijos išvadą. Toks Seimo nutarimas savaime, tiesiogiai nesukelia teisinių padarinių joje nurodytiems asmenims – jiems tokius padarinius gali sukelti tik kitų institucijų, jų pareigūnų sprendimai, kurie gali būti priimti atsižvelgus į Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą¹⁵³.

¹⁵¹ Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, P. 191 – 192

¹⁵² Birmontienė T. Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 147

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 38 – 1349

IŠVADOS

1. Valdžių padalijimo principas *expressis verbis* nėra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau šio konstitucinio principo egzistavimas grindžiamas sisteminiu visos Konstitucijos, kaip vientiso akto, *inter alia* Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės kompetenciją įtvirtinančių nuostatų aiškinimu. Konstitucinis valdžių padalijimo principas lemia parlamentinę kontrolę, šios kontrolės formas bei ribas.
2. Teisinėje literatūroje, Lietuvos Respublikos teisės aktuose, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vartojami tiek „parlamentinės priežiūros“, tiek „parlamentinės kontrolės“ terminai. Vieningos nuomonės nėra ir dėl parlamentinės kontrolės sąvokos. Parlamentinės kontrolės apibrėžimą vieni autoriai formuluoja atsižvelgdami į ją kaip į vieną iš valdžių padalijimo principo elementų, tuo tarpu kiti – parlamentinės kontrolės apibrėžimą formuluoja grįsdami apibrėžimo „priklausomybę“ nuo valstybės valdymo formos.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija nepateikia parlamentinės kontrolės sąvokos ar aiškiai neformuluoja šio konstitucinio instituto sampratos. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, atskleidžia esminius parlamentinės kontrolės elementus, t. y., parlamentinę kontrolę įvardija kaip svarbią Seimo kompetencijos sritį; pabrėžia, kad vykdoma kontrolė turi nepaneigti valdžių padalijimo principo, atskleidžia kai kurias tokios kontrolės formas.
4. Parlamentinės kontrolės instrumentų, t. y., interpeliacijų ir nepasitikėjimų Ministrų Pirmininku ar ministrais, nepasitikėjimų Vyriausybe, taikymas yra itin retas atvejis. Seime esant stipriai daugumai, šie instrumentai nėra taikomi Vyriausybei, kurią ir sudarė ta pati Seimo dauguma.
5. Atsižvelgiant į įstatymuose numatytą skirtingą reglamentavimą ir egzistuojančius prieštaravimus, taip pat siekiant atskirti institucijas, kurios pagal savo sudarymo tvarką yra tiesiogiai atskaitingos Vyriausybei ar Seimui, būtina inicijuoti atitinkamų įstatymų pakeitimus.
6. Seimo komitetai gali būti svarbiausiu ir efektyviausiu parlamentinės kontrolės įgyvendintoju. Tačiau šiam tikslui pasiekti būtina aktyvinti vykdomą parlamentinę kontrolę, užtikrinti jos nuolatumą ar tęstinumą, tobulinti teisės normas, reglamentuojančias Seimo komitetų vykdomą parlamentinę kontrolę taip, kad būtų sudarytos teisinės galimybės komitetams efektyviai ir visapusiškai įgyvendinti savo uždavinius.

7. Tobulinant teisės aktus, būtina atsižvelgti į tai, kad vykdoma kontrolė negali paneigti valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisinės valstybės, demokratijos principų, Konstitucijos preambulėje skelbiamų atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekių, sudarytų prielaidas nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Valbasytė G. Parlamentinės kontrolės konstituciniai pagrindai / Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. V. Sinkevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 72 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe aptarta parlamentinės kontrolės sąvoka, jos samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Išnagrinėti konkretūs Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Seimo statute bei kituose teisės aktuose įtvirtinti parlamentinės kontrolės instrumentai, atskleisti šių parlamentinės kontrolės instrumentų įgyvendinimo teoriniai ir praktiniai aspektai, aptartos svarbiausios tinkamo jų įgyvendinimo problemos, kai kurių teisės aktų spragos ar jų neišbaigtumas.

Pirma darbo dalis skirta valdžių padalijimo principui. Antroje darbo dalyje atskleidžiama parlamentinės kontrolės sąvoka, „parlamentinės kontrolės“ ir „parlamentinės priežiūros“ terminų skirtumas, aptariama parlamentinės kontrolės samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Trečioje dalyje aptariami Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti parlamentinės kontrolės pagrindai. Ketvirtoje dalyje – Lietuvos Respublikos Seimo statute ir kituose teisės aktuose įtvirtinti parlamentinės kontrolės pagrindai.

Pagrindiniai žodžiai: parlamentinė kontrolė, Seimas, Vyriausybė, instrumentai.

Valbasytė G. Constitutional fundamentals of parliamentary control / Master's thesis on parliamentary law and state authorities. Supervisor prof. dr. V. Sinkevičius. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of law, 2010. – 72 p.

ANNOTATION

Master thesis discusses the concept of parliamentary control and its conception in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Specific instruments of parliamentary control, that are established in the Constitution of the Republic of Lithuania, Seimas statute and other legal regulations, are analysed, theoretical and practical aspects of the implementation of these parliamentary control instruments are revealed, the most important problems of appropriate implementation and gaps or lack of completeness of some legal regulations are also discussed.

The first part of the thesis discusses the principal of separation of powers. The second part explains the concept of parliamentary control and differences between “parliamentary control” and “parliamentary supervision”, as well as the conception of parliamentary control in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. The third part discusses the fundamentals of parliamentary control that are established in the Constitution of the Republic of Lithuania. The fourth part discusses the fundamentals of parliamentary control that are established in the statute of Seimas of the Republic of Lithuania and other legal regulations.

Keywords: parliamentary control, Seimas, Government, instruments.

Valbasytė G. Parlamentinės kontrolės konstituciniai pagrindai / Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. V. Sinkevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 72 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamasis darbas tema „Parlamentinės kontrolės konstituciniai pagrindai“ aktualus todėl, kad parlamentinės kontrolės institutą nagrinėja ne tik teisininkai, tačiau ir politikos mokslų atstovai. Teisininkams yra svarbus šio instituto turinys, jo teisinis reguliavimas, praktinis įgyvendinimas, tuo tarpu politikos mokslų atstovams – svarbūs politinių jėgų interesai, kova dėl valdžios. Teisinės literatūros šaltinių, kuriuose būtų nagrinėjama parlamentinė kontrolė, jos sąvoka, įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose, įgyvendinimo problemos, analizuojami konkretūs parlamentinės kontrolės instrumentai, yra mažai. Ši sritis išsamiai ir sistemiškai buvo beveik netyrinėta arba tyrinėta tik fragmentiškai, todėl teisinės analizės poreikis yra aktualus tiek moksliniu, tiek praktiniu atžvilgiu.

Taip pat parlamentui pradėjus aktyviau naudoti įvairius parlamentinės kontrolės instrumentus, buvo susidurta su įvairiais sunkumais, norint tinkamai ir efektyviai įgyvendinti pasirinktus instrumentus. Spragos teisės aktuose ar teisinio reglamentavimo neišbaigtumas sudaro kliūtis parlamentinės kontrolės tikslų įgyvendinimui.

Darbą sudaro įvadas, keturios dėstomosios dalies struktūrinės dalys, išvados ir naudotos literatūros sąrašas. Darbe taikomi lyginamasis istorinis, teisinių dokumentų analizės metodai, taip pat loginis, apibendrinimo bei kiti metodai.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Seimo statutu, kitais teisės aktais, reglamentuojančiais parlamentinės kontrolės vykdymą, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, specialiąja teisine literatūra, kitais Seimo priimtais teisės aktais bei Seimo posėdžių scenogramomis, aptariami konkretūs parlamentinės kontrolės instrumentai. Jie suskirstomi į įtvirtintus Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bei įtvirtintus Lietuvos Respublikos Seimo statute bei kituose teisės aktuose. Atskleidžiami šių parlamentinės kontrolės instrumentų įgyvendinimo teoriniai ir praktiniai aspektai, aptariamos svarbiausios tinkamo jų įgyvendinimo problemos, kai kurių teisės aktų spragos ar neišbaigtumas.

Pagrindiniai žodžiai: parlamentinė kontrolė, Seimas, Vyriausybė, instrumentai.

Valbasytė G. Constitutional fundamentals of parliamentary control / Master's thesis on parliamentary law and state authorities. Supervisor prof. dr. V. Sinkevičius. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of law, 2010. – 72 p.

SUMMARY

Master thesis “Constitutional fundamentals of parliamentary control” is relevant because the institution of parliamentary control is analysed not only by lawyers but also by representatives of political sciences. The lawyers are interested in the content of this institution, its legal regulation and practical implementation, in the mean time the representatives of political sciences are interested in the interests of political powers and power struggle. Legal literature sources that would analyse parliamentary control, its concept and establishment in the Constitution of the Republic of Lithuania and laws, as well as implementation problems and specific instruments of parliamentary control are scarce. There are almost no thorough and systemic studies of this field or they are sporadic, therefore the need of legal analysis is relevant both in scientifically and practically.

When the parliament began using various instruments of parliamentary control more actively, various difficulties emerged with the wish to appropriately and efficiently implement chosen instruments. Gaps in legal regulations or lack of completeness of legal regulation create obstacles in the implementation of goals of the parliamentary control.

The thesis consists of introduction, four structure parts of the descriptive part, conclusions and a list of references. Comparative historical, document analysis, logical, generalization and other methods are used in the thesis.

Specific instruments of parliamentary control are discussed with reference to the Constitution of the Republic of Lithuania, statute of the Seimas of the Republic of Lithuania, other legal regulations that regulate the implementation of parliamentary control, the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, special legal literature, other legal regulations enacted by Seimas and transcripts of plenary sittings. They are divided into instruments that are established in the Constitution of the Republic of Lithuania and instruments that are established in the statute of the Seimas of Republic of Lithuania and other legal regulations. Theoretical and practical aspects of the implementation of these parliamentary control instruments are revealed, the most important problems of appropriate implementation and gaps or lack of completeness of some legal regulations are also discussed.

Keywords: parliamentary control, Seimas, Government, instruments.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. lapkričio 2 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. – 48 p. – ISBN 9955 – 517 – 11 – 05
2. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 4 – 47
3. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 69 – 2382
4. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1999. Nr. 30 – 856
5. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 65 – 2633
6. Lietuvos Respublikos Seimo antikorupcijos komisijos įstatymas // Valstybės žinios, 2001. Nr. 92 – 3209
7. Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas // Valstybės žinios, 1999. Nr. 33 – 943
8. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios, 1999. Nr. 5 – 97
9. Lietuvos Respublikos Prezidento 1996 m. lapkričio 28 d. dekretas „Dėl G. Vagnoriaus skyrimo Lietuvos Respublikos Ministru Pirmininku“ // Valstybės žinios, 1996. Nr. 116 – 2714
10. Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. gruodžio 4 d. dekretas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudėties“ // Valstybės žinios, 2008. Nr. 140 – 5543
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 31 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 40 – 1899
12. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui sudarymo“ // Valstybės žinios, 2003. Nr. 104 – 4653
13. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl pavedimo Lietuvos Respublikos Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui atlikti valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinį tyrimą“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 107 – 4051
14. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. lapkričio 28 d. nutarimas „Dėl valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004 ir 2005 metų veiklos ataskaitų // Valstybės žinios, 2006. Nr. 133 – 5028
15. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto valstybės saugumo departamento veiklos parlamentinio tyrimo išvados // Valstybės žinios, 2006. Nr. 144 – 5465

16. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui nepateiktų valstybės saugumo departamento dokumentų“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 144 – 5467

17. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos galimai neteisėtam politinių ir interesų grupuočių poveikiui teisėsaugos institucijoms ir jų atliekamiems tyrimams bei galimam sąmoningam trukdymui pareigūnams tirti nusikalstamas veikas iširti sudarymo“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 58 – 2834

18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 31 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 40 – 1899

Teismų praktika:

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 5 – 99

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2001. Nr. 10 – 295

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX – 1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“ // Valstybės žinios, 2004. Nr. 81 – 2903

22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2005. Nr. 21 – 664

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 38 – 1349
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 65 – 2400
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl 2006 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 127 – 4849
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K – 988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“ // Valstybės žinios, 2010. Nr. 56 – 2766

Specialioji literatūra:

27. Birmontienė T. Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui. Monografija / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 113 – 160. ISBN 978 – 9955 – 19 – 079 – 0
28. Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. – 924 p. – ISBN 9955 – 442 – 61 – 1
29. Blažytė – Baužienė D. ir kt. Lietuvos Seimo istorija. XX – XXI a. pradžia – Vilnius: UAB „Baltų lankų“ leidykla, 2009. – 559 p. – ISBN 978 – 9955 – 23 – 322 – 0
30. Butvilavičius D. Estijos Respublikos 1992 m. Konstitucija / Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 273 – 301. – ISBN 9955 – 19 – 034 – 5

31. Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R. Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, Nr. 2(92), p. 61 – 67. ISSN 1392 – 6195
32. Held D. Demokratijos modeliai / David Held. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – 436 p. – ISBN 9955 – 501 – 33 – 2
33. Jarašiūnas E. Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 135 – 163. – ISBN 978 – 9955 – 19 – 061 – 5
34. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija: nuo pagrindinio įstarymo iki aukščiausiosios teisės / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 96 – 133. – ISBN 978 – 9955 – 19 – 061 – 5
35. Kalinauskas G. Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. – 289 p.
36. Kondratienė V. Parlamentinės priežiūros institutas Lietuvoje: raida ir plėtros tendencijos / Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius: VĮ Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2006, p. 80 – 105. – ISBN 9986 – 18 – 147 – X
37. Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo obiter dicta: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, Vilniaus universitetas Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 1998, Nr. 1998/1 (11), p. 3 – 94. ISSN 1392 – 1681
38. Kūris E. Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje / Konstituciniai valdžių sandaros principai: tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: VĮ Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2008, p. 10 – 21. – ISBN 978 – 9986 – 18 – 177 – 4
39. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis) / Ats. red. K. Jovaišas. – Vilnius: Teisės institutas, K. Jovaišo PĮ, 2002. – 224 p. ISBN 9955 – 9346 – 2 – X
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993 – 2009 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ; [sudarytojai Egidijus Jarašiūnas, Kęstutis Jankauskas, Viktorija Staugaitytė]. – Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. – 1108 p. – ISBN 978 – 9955 – 688 – 10 – 5

41. Lukošaitis A. „Parlamentinės kontrolės esmė“ Lietuvoje: formalistinio supratimo aklavietės / Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius: VĮ Seimo leidykla „Valstybės žinios, 2006, p. 49 – 62. – ISBN 9986 – 18 – 147 – X
42. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. – 232 p. – ISBN 9955 – 563 – 37 – 0
43. Mesonis G. Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 61(53), p. 5 – 18 – ISSN 1392 – 6195
44. Milis Dž. S. Apie laisvę / J. S. Mill – V.: Pradai, 1995. P. – 200p. – ISBN 9986 – 405 – 51 – 3
45. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija / Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 164 – 224. – ISBN 978 – 9955 – 19 – 061 – 5
46. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. – 616 p. – ISBN 9955 – 557 – 17 – 6
47. Šileikis E. Parlamentinės kontrolės aktualijos ir naujos mokslinės sampratos poreikis Lietuvoje / Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui. Monografija / Atsak. red. Gediminas Mesonis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 359 – 424. ISBN 978 – 9955 – 19 – 079 – 0
48. Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. – 328 p. – ISBN 9955 – 563 – 70 – 2
49. Valančius K.L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2001. – 219 p. – ISBN 9986 – 826 – 14 – 4

Internetiniai šaltiniai:

50. Ankstesnės Lietuvos Respublikos Vyriausybės <http://www.lrv.lt/lt/vyriausybe/apie-vyriausybe/ankstesnes-vyriausybes/po-1990-metu/#ketvirtoji> [žiūrėta 2010 10 25]
51. Estijos Respublikos Konstitucija <http://www.president.ee/en/estonia/constitution.php?gid=81906> [žiūrėta 2010 11 14]
52. Latvijos Respublikos Konstitucija <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=8> [žiūrėta 2010 11 13]

53. Lenkijos Respublikos Konstitucija <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> [žiūrėta 2010 11 13]
54. Lietuvos Tarybos nutarimas dėl Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo http://www.lietuvos.net/istorija/vasario_16/ [žiūrėta 2010 10 25]
55. Lietuvos Respublikos Seimas www.lrs.lt
56. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa <http://www.lrv.lt/lt/veikla/vyriausybes-programa/> [žiūrėta 2010 10 26]
57. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija www.vrk.lt
58. Transparency international korupcijos suvokimo indeksas 2009 http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=11027&Itemid=24 [žiūrėta 2010 11 08]

giedre.valbasyte@gmail.com